

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА ;

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА I — СВЕСКА XI

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
ЗА НОВЕМБАР
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1895.

С Р И С К О О Г Л Е Д А Л О

(ДРУГО ИЗДАЊЕ. ЦЕТИЊЕ 1895.)

(С в р ш е т а к).

VI.

Пјешивци.

1. Никчевићи — Илија су 300 X, 179; — Мркоје сердар и дјеца му Нешко и Мијушко XXXV. 53—55, 64—66; — Иван и Марко 105; — Мркоје сердар на Повији ЛП, 227, + 341; — Живко LXI, 76, 79, 95....; — два синовца луда и нејака Јанко и Грујица — 118; — љуба Ђуровић Батрића Ружа у Стублицу, из крвава братства Никчевића LXI, 34, 74.

2. Контић Радосав XXXV, 134.

3. Голичевића два — XXXV, 118.

4. Вукићевићи два — Мирко и Бојица и стари Шутан XXXV, 127, 129, 130.

5. Живковић Лазар (дијете) и млада понадија XXXV, 76, 112.

VII.

Бјелочавлићи.

1. Раде војвода у с. Виниће VII, 2; X, 10; војев. Радовић Ђукан XXVIII, 29.

2. Бошковићи: Петар из с. Слатине VII, 3 (с турцима напада на Вука Мандушића); X (цијела пјесма о њему); поп Бошковић XXVIII, 28, 123; серд. Михајло 100; серд. Бошковић XXXI, 219; — Марко на Орјој Луци ЛП, 212.

3. Кадићи — Манојло (синовац Петра Бошковића?) VII, 7, 52; — Марко, добар јунак од села Вучице XXVIII, 137.

4. Брајовић Милутинов XXVIII, 140; тридесет Брајовића LVII, 154.

5. Пајов Јово XXVIII, 40.

6. Пешић Рајић XXVIII, 129.

7. Вулетић кнез XXVIII, 130.

8. Ђуровић војвода XXVIII, 131.

9. Раде поп XXVIII, 133.

10. Војводић Бего XXXI, 231, 239, 248.

11. Мартинићи: поп и Вуксан ЛП. 205, 297; поп Радовић LIV, 2; два братучеда Стефо и Гавриле 53.

- 12 Калезићи: Радовић Новица LVII, 232—259.
13. Грујичин Кезун (Кезо) LVII, 221, 225.
14. Мирко Токов од с. Лакићах LVII, 204.
15. Острошки игуман Ђорђе LI, 220, 239—247.

VIII.

Пипери.

1. Вујадин, кнез од Црнаца XX, 1...., његов син Гашо 70—155; Крстиња Гашова 173.
2. Николић Марко XX, 162.
3. Халета војвода XXVI, 15 (спом. као погин.).
4. Мићков Милутин XXVI, 16, 59.
5. Вујовић Новеља са Стијене XXVI, 33.
6. Бајовићи: Бећко барјактар XXVI, 37, 39; Вукашина Бајовића кула XXIX, 4; — Вуче (исти) барјактар XXIX, 6, 13; — и Павић 85; — Павић барјактар XXXVI, 34, 61.
7. Јешнић Милија XXVI, 40.
8. Радњић Паун XXVI, 41; — Марко и Вуксан 42.
9. Вулић Марко од кржаве куле Марковића XXVI, 48; — кула XXIX, 61.
10. Савељић Стојан XXIX, 34.
11. Паун сердар XXIX, 48; — Шушовић Паун 54; XXXVI, 48, 63, 59.
12. Рашовић Илија XXIX, 63.
13. Радојев Савић XXIX, 83; XXXVI, 25; са Стијене XXXIV, 2, 33, 88.
14. Вуљин Лазар XLVII, 92.
15. Лукић Стојан XLVII, 94.
16. Симоновићи два браћенца рогамљани XLII, 107. — Мило 112.
17. Лутовац Радоје XLVII, 113; — Милутин сестричић 122-
18. Вучичина кула на Рогамма XLVII, 130.
19. Чукића Савића кула исто тамо XLVII, 140.
20. Ненадића Ђура кула, тако исто XLVII, 142, 160.
21. Грујин, Грујинић Томо, рогамљанин XLVII, 146, 179.
22. Ђоновић Митар, рогамљанин XLVII, 151.
23. Блажић Новак, рогамљанин XLVII, 197.
24. Лека барјактар од Завале XLVII, 158.
25. Лијеш војвода LX, 4.
26. Бећковић Павић XXXVI, 27.
27. Новелић Никола XXXVI, 111.
28. Стаков Радован XXXIV, 32, 37.
29. Игуман у Пиперској ћелији Стефан XXIV, 18, 24.

IX.

К у ч и.

1. Дрекаловић Илија, војв. XV, 8...., 30—35; његови синовци Ђуро Јововић 15...., — Томо 149.
2. Рашовића Гоге кула — XV, 119.

X.

Ријечка нахија.

1. Ђурашковићи Јанко и Богдан V, 42; XVIII, 32. (спом. као погин.); серд. Јово XXIV, 251; — Петар, LI. 47.
2. Раслапчевић Вук Големи V, 47 (знаде турски и арбанашки).

3. Николић Иван од Стругара XXV (цијела пјесма).

4. Барјактар Станко с Љуботиња XXXI, 247.

У пјесми LVI „Похара Жабљака“ спомињу се: Ђукановић Петро 206, 237; Радовић Периша 243; Станковић Кењо 260, 315; Ивановић Преле 266; Костићи Милош и Малиша 277; Јанковић Милош барјактар 190, 235; Краљевић Чило и Оташевић Никола 283; Газиводе Иван и Никола 273, 274; Филип сердар су 300 цеклињана 402; Грујица кнез Лопичић 403; Љешевић Вук 405; поп Грађански 408; Љуботинци Попе и Шутане 434; Добрљани и Грађани 435; попе Врађанине 195, 247.

У пјесми LVIII „Бој на Салковину“: Љешевић Вуче из Рваша 5, 92, + 96; Јанковић Мрђен додошанин, 54, 125; главари: Милош барјактар, Савићев Дајица, Шутановић Нико, Савићезић Раде, попе Дајковићу, Јанковић Крцуне и 20 друга 150-156; погинули су Николин Јово и Богдановић Лука 187, 190.

XI.

Морача с Ровцима.

1. Савић војв. ровачки су 2 барјака помаже војв. Илији Дрекаловићу XV, 124, 161, 163, 175, 180, + 185.
2. Малиша серд. на Росуље у Горњој Морачи XXX, 5, 116.
3. Рашко и Радуле вође од Доње Мораче XXX, 31.
4. Мијат и Радоје вође Горње Мораче XXX, 34; Мијат серд. XXXVII, 4, 50, 158, 165, 179, 185; LI, 175, 177, 306; LV, 41.
5. Два Мандића на Љевишке стране XXX, 37; — Коста од стотине година + 164.
6. Два Вујачића на Љевишке стране XXX, 37; — Туро (соко тица) LV, 214, 218.
7. Јокановић Марко, стража на Рзачи XXX, 43,
8. Хрнковић Радоје, старац од 100 година; њега је посјекао **Париповић Зуко** XXX, 61.

9. Драговић Томаш на Ратњу воду XXX, 70; Томашева љуба Плана: њој су Турци уфатили дијете и бацише у воду 65—69; Томаш уби Зука, а Плана скине му оружје и уби другог турчина 90—102.

10. Бошко арамбаша XXX, 117.

11. Бућић Лука XXX, 119, 123.

12. Пејовић Драго уби Муја Хаџајића XXX, 119, 121, + 131.

13. Реџо и Топушко су 500 Ровчана помажу Морачанима XXX, 29.

14. Радовић Мина XXXVII, 26, 124; ЛП, 267 (војв.), 306; — Мина Радулов војв. LV, 6, 178.

15. Дурковић Вучина кнез у Дубоком LV, 51.

16. Јакша капетан ЛП, 178.

17. Крушковац Никола ЛП, + 289.

18. Миконић Марко (креташина орле) ЛП, 332.

19. Мркоје сердар ЛП, 315, + 341.

20. Шуша барјактар ЛП, + 342.

21. Митар калуђер (Меденица) LV, 45, 69, 194, 204.

22. Вуксан Булатовић војв. од Роваца LX, 6.....

NACIONALNA
BIBLIOTEKA XI.

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ
Дробњаци с Језерима и Ускоцима.

1. Вујошев Шабан с Језера XXXVII, 1, 82.

2. Церовић пои Милутин у Тушини XXXVII, 56, 130, 147; ЛП, 160; LV, 92.

3. Таушан Раде, стражар од Колашинаца XXXVII, 154.

4. Карацић Шујо војвода XLIX, 51—60; LV, 28; — Ми-
мо 63, 119, 172.

5. Кандић Васиљ XLIX, 64, 96, 127, 152, 177.

6. Лопушина Драго „од Селаца мјеста хајдучкога“ —
LV, 1, 233.

7. Вујачић Петар, ускочки капетан, посјечен су 17 други-
јех ускока, што је и изазвало „освету ускочку“ LV, 19.

8. Милета серд. у Тушини, а у кули попа Милутина LV,
94—108, 115, 155, 201, 208.

9. Милован кнез у Љевишта LV, 59.

10. Јакша Гачанин, „који згађа у планину кланце у пово-
ћи, као усред подна“ LV, 72, 75, 122 (буљукбапа), 136, 148,
197, 206.

Од различитијех илемени,

1. Лучић Вујадин од Грахова, „Мом че младо“ превари
турке XXVII, 174.

2. Мирковић Ђетко из Бањана ХХП, 11.
3. Бољевић Машан из Црмнице LX, 147.
4. Прибиловић Станко пандур у Будви LI, 112.
5. Иво Зец из Побора тако исто — LI, 114.
6. Ивановић Вуче — — LI, 80, 108.

Противници црногорски у вријеме рата с Французима:

1. Кампањоле вођа Франц. LI, 144 152, 163, + 170.
2. Ђршћановић LI, 109.
3. Франо капетан LI, 113.
4. Матковић поп LI, 115

Б. Турци.

1. Алићи — пет брата и Мустафићи седам — на пољу под Иногором III, 243—246.
2. Ага Зечевић спужанин V, 161.
3. Ибрахим-паша Пармаковић из Спужа VI, 3.
4. Кучевић Ферат спуж. VI, 103, + 106.
5. Вранић Мехмед-ага VI, + 118.
6. Ходо — барјактар из Никш. XII, 145—152.
7. Рустен-бег Џиди-беговић XIII (цијела пјесма).
8. Звиздић Асан-ага на Крстцу „на дно Гацка“ XIV 26; кула његова XVI, 81; Арслан-ага XVIII, 99 (кула); од „паланке Крстца крвавога“ XII, 23.
9. Ибро буљукбаша над пандурима на Крстцу XIV, 31 (чува Пиву, Голију и Гацко).
10. Марко Усеин буљукбаша у кули на Рудинама XIV, 45; XXI, 18; XXII, 66, 94, + 120; крваве Мрке од Никшића 64, 100; L, 135.
11. Балабановић Никш. саградио кулу на Трубјелу XV, 39.
12. Ресулбеговић од Требиња сагради кулу на Бањане XIV, 62.
13. Сефер Пипер над кулом у Омудићу у Рудинама XIV, 57; XVI, 40, 51, 70, 71, 122, 124, + 156—160; XX (опет је жив), 197, + 211; 204 (рођака се с Марком Николићем).
14. Рушевић Рамо пипер и побратим Сефера-пипера — XX, 33, 66.
15. Љубовић бег XIV, 160.
16. Османпашаић, син паше Гатачкога XIV, 185, 193, 312, 359.
17. Аверић кадија из Подгорице XV, 68.
18. Шабо барјактар никш. XVI, 56, 132, 135; Шабан 141.
19. Сукић барјакт. никш. XVI, 41, 52, 62; XXI, 14.
20. Хамва капетан у Никш. XVII, 3, 164; XX, 4; XXXIII,

3, 40; XXVII, 86, 90; XXX, 150; исти он Осман капетан 139, 156, 158; XXXV, 3; XLIX, 47; LI, 115.

21. Дерва буљукб. никш. XVII, 58....; Дерва Барјовић XXI, 20.

22. Шабан-ага (млади) никш. XVII, 61, + 221.

23. Хаџиманић Дуро никш. XXI, 12.

24. Париповић Зуко никш. XXI, 22; буљукбаша XXX, 15, 58, + 87—90.

25. Бабић Јакшар или Јашар никш. XXI, 16, 43, + 113.

26. Зотовић бег спуж. XXV, 4; XXVI, 3, 19; Махмут — 77, 89, + 95.

27. Сујо Џаковић спуж. XXV, 5, 103, + 144.

28. Булић Хусеин спуж. XXVI, 4, 68; Булин — 82, + 87.

29. Марић Шабан спуж. XXVI, 5.

30. Беко Турчинов, никш. скоро погинули XXVII, 6.

31. Беќо буљукб. никшићски свети Беќа XX, 11, + 193.

32. Лековићи никш. XXVII, 106; два Лекића XXX, 164 (спом. као погин.).

33. Барјовићи никш. „невјерна кућа“ XXVII, 107; L, 127 (крвава кућа) глед. N-^o 21 Дерва буљукбаша.

34. Махмут везир Ссадарски XXVIII, 6. везир Бушатлија 54; XXXI и XXXII цијеле пјесме о њему; Ибрајим-паша XXXII, 246; Бећир-бег Бушатлија + LVIII (цијела пјесма).

35. Мећукукићи Осман-ага и Хусеин-ага у Спужу XXVIII, 9, 106, 114, 115, 120; XXIX, 117.

36. Асан-ага спуж. XXVIII, 40, (погинули).

37. Хасан-хот XXVIII, 78; Хасан-ага Хот LVIII, 119, 157.

38. Хоџа од Гусиња XXVIII, + 149.

39. Хаџајић Мујо никш. XXX, 19, + 121—124.

40. Јусо и Авдија XXX, 21; Јусо Љуца никш. „градска буљукбаша“. XXXIII, 76, 89.

41. Сердаровић Јакуп-ага XXXI, + 235—238.

42. Мехмед Кокотлија. XXXI, + 225—230.

43. Махмудбеговић од Расије и Дукађина XXXII, 37.

44. Кучевић Ахмет никш. XXXIII, 41, 72.

45. Њухаревић Дедо никш. XXXIII, + 108; — Салко XXXV, 4.

46. Џулуповићи Усо и Адрија XXXV, + 121. срв. N-^o 40.

47. Скочић барјакт. никш. XXXIII, + 118; LV, 31 (опет жив), 175; исти Осман барјакт. + 180—188.

48. Хаџи-Мушо никш. XXXIV, 51, 65, + 80.

49. Ахмет Мустафагић, побратим Пеја Никчевића, XXXV, 33 (арамбаша), + 138.

50. Ќоскић Ахмет-бег подгорич. XXXVI, 2.

51. Вранић Мухамед XXXVI, 1, 14, 80, 82, + 121.
 52. Бечевић Туро подгорич. XXXVI, + 104; — Мехмед 112, + 116.
 53. Мековић Мујо колашин. XXXVII, 163, 169, + 184.
 54. Абдовић-бег подгорич. XLVII, 2; — Бећир (брат) 61, 67.
 55. Крњићи Берић-ага и Мурат-ага XLVII, 4; — Мурат 12, 25, 43, 58.
 56. Ага Хасан-ага, слуга скадарск. везира XLVII, 15, 46, 49. 206—220; LVIII, 14, 135.
 57. Осман-ага, диздар од Клобука XLVIII, 2, 7, 32, 86, + 95.
 58. Хицо барјакт. од Гацка XLIX, 9, 23—40, + 157.
 59. Миљевина-паша XLIX, 21.
 60. Ченгић Смаил-ага XLIX, 22, 107, 161.
 61. Сарић хоџа од Гацка XLIX, 112, + 129—134.
 62. Феризовића кућа у Никш. L, 128.
 63. Џидић Хасан у Никш. L, 174, 182 — брат Хусеин + 183.
 64. Бећовић Ферат никш. LIII, 79, 114, + 125.
 65. Њухаре кадија никш. LIII, 81, + 136.
 66. Намик-алил-паша LIV, 30, 79—93; Бехај-бег, његов син — 31.
 67. Хасан-паша у Скадру LVII, 15.
 68. Малић Бехаја LVII, 239, 245, + 256.
 69. Мехмеде спахија LVII, 17.
 70. Мехмед капетане од Спужа LVII, 21.
 71. Хујк Јусуф хот. LVIII, 253, 261.
 72. Лекић Спахија Спуж. LVIII, + 268.
 73. Јакуп-ага, диздар у Жабљаку — LVI, 2 и његова жена; 287, 290, 323 (рањен).
 74. Јусуф-ага млади у Жабљ. LVI, 145, 163 319.
 75—80. Куће, које се помињу у Жабљаку у пјесми LVI: Омербехајића — 454, Пашовића — 462, Зеновића — 463, Перкочевића — 466, Муличовића — 467; Харапа — 474.
 81—96. Подгоричке поглавице, што су дошли у помоћ Жабљаку у п. LVI: Лекић спахија — 348, Бибезић спахија — 349, Османгичи Смаил-бего и Сулејман-бего — 350, Крњићи Ибро Алов и Јусуф-ага — 352, Бешлић Смаил-ага — 354, Абдул Бечевић — 355, Усејин Аџић — 356, Авдовић-бег — 357, Баџ Вуксан барјактар Груда и с њим Хак-Шабан — 359, Кинковић и Дрицковић — 361, Драгањић алајбарјактар — 369, Авдо Куфак и Ахмет-баша — 376, Ђукица (или Ђукица?) Мурат — 377.

Арбанаси католици, бивши с турцима.

1. Марк Ђон — XXVIII, 78.

2. Ник Ђока с братом Мирашем од Хотскога брда ваљатнога — LVIII, 205—209, + 219—229.

В. Црногорски ускоци код турака.

1. Ђуровић Томаш — помаже спушком Ибрахиму-паши Пармаковићу „уходити овце Мићуновића Вука“ — VI, 34-74, 96, + 99.

2. Бабић Иван из Пјешиваца, помаже Хаџи-Манић Дуру, своме побратиму, да плијени црногорске овце „у дно बारे на поље Грахово“ — XII, 4, 26... 156, 169, 173 + 175—180.

3. Калабићи Миња и Милета Озринићи, по заповијести Хамзе-капетана воде чету на Ластву Озринићку — XXIII, 39, 69, + 163—165.

4. Шикмановић Вук из Понара, побратим бега Зотовића ради на погибљи Ивана Николића — XXV 9, 16, 50, 66, 128—130.

5. Чевљанин Драго и Томо из Заљути — XXVII, 30—33, 47, 54, 79... 113, 128.

6. Хрнковић Паун из Мораче — XXX, 16, 61.

7. Никчевић Пејо из Пјешиваца XXXV, 5, 12—26 (опис његове ваљатности); побратим с Ахметом Мустафагићем 33; 142—144.

8. Вратница Сћепане од Лужана „бјеше родом Црногорац“ XXXVI, 69—71, 77...

9. Митровић Томан у Клобуку, скоро ускочивши „од простране ломне Горе Црне“ XLVIII, 5, 10, 28—39.

10. Горанов Михајле бјелица XLIX, 84; 85—90. (лијепа слика његова на коњу под барјаком); + 105.

11. Јовиша бјелица — узевши на главу кацу, хтио се је примаћи кули Караџића — XLIX, + 165—187.

Срби, који су били с турцима или ридили прошиву својијех од невоље или страха.

Спахићи нијесу притекли у помоћ Никцу Томановићу XXI.

Издаше га погани Спахићи,
Што 'но бјеху Никцу споредници,
А три брата, ка' три женетине,
Од њих није не остало трага! (107—110).

Вишњић Илија „с Голијскога поља широкога“ био је уфаћен црногорцима, али пуштен на слободу без икакве штете и укора XII, 129—139. Тако исто Марун у Дробњацима LV, 12—20. Граховљани обранише турке, бјежавше од црногораца XLVIII, 134. Лазар Кнежевић поп из Љешкопоља изнио је из боја на Крусама Ибрахим-пашу — XXXII, 249.

Уопште Црногорци нијесу замјеравали Србима, учествовавшим у турској војсци, као турске слуге и раја, и с тога никад не чињаху њима никаква зла, него их пуштаху на слободу.

П. А. Ровински.

Исправка погрешака у чланку „Српско Огледало.“

Свеска X.	стр.	редак	наштамп.	читај
	531	— 4. озгор.	1425	1735.
	533	— 15 —	важе	важне
	535	— 15 —	10	70
	—	18 —	229	282.
	536	5 —	треба додати:	кнез
	—	10 —	XXXV	XXXIII
	—	13 оздола	95	+95
	—	11 —	Трешњеву	Трњинама
	—	10 —	184	284
	537	8 озгор	XVII,	XVII, 225
	—	9 — оздола	146	147
	—	4 —	Гаранов	Горанов
			64	60

Још имамо примјетити за будуће ново издање „Срп. Огл.“, да у другом издању пропуштени су стихови.

У пјесми	V,	стр.	87:	Покажите све, како сте чули
—	XI,	—	141:	Четириста глава посјекосхе
—	LVIII,	—	177 и 178:	Неки бране врата од тураках, Да их турска сила не подави;

С О В Е С Т Р А Н Е Д Р И Н Е.

I

Један мио друг мој назива и путописни стил стилем „тамо — амо“ и „беспосличарским,“ волећи да пише само о једном предмету, докле га не исцрпи, — или док се он сам не исцрпи; он мисли, да само бављење науком побуђује пажњу човјекову на свијет.

Као уз пркос његовој танкој љубави према козеријама, путописима, фељетонима, пјесмама и др. и ове су биљешке у том извиканом ако и модерном стилу. Свачега може бити у њима, само не научног црпљења једног предмета. Нико њима неће ни бити Срђа Злопоглеђа; женскиња особито зна говорити цик-цак. О, мој друг умије збиљно — сјетно рећи, како се ни наши књижевници не упуштају у права научна црпљења, него само *кришкију*. Па да, то је први и најлакши метод за течење књижевнога имена у нас. Али имају право добри људи, јер хоћеш ли некој ствари у дно да загледаш, да је исцрпиш или сам покушаш, — можеш често доћи до кајања. Жалићеш кадгод бар изгубљену илузију, а са твојих сазнања бићеш неспокојан као Фауст.

Што ме је пак навело на ово биљежење то је понајприје симпатија на прам тамошњих српских листова. Није то потекло ни из беспослица, већ са зле намјере — намјере писати. Не би ме правдало да речем: навела ме и љубав на прам рада. Та немила љубав на писању, љубав у свију нас који умијемо перо држати — као рече једном Ђетињски у „Јавору,“ нешто саркастичан и зловољан према самозваним књижевницима — има велим и она неке зле намјере, а то по књижевност нашу с ове стране Дрине. Ту се рад, вредноћа, љубав и више аспирације не желе. Ту ове четири лијепе ствари плаше доброга генија српске књижевности. Молим га, да се не плаши мене. Ништа ја не удешавам — ни својевољно, ни по наговору својих пријатељица и пријатеља — за издавача, нити на трошак мога шпага; него удешавам за један лист, и предајем ствар у руке господину уреднику на безгранично право, — осим ако узмете урднички кошар за крајњу границу томе праву; или његову куртоазију на прам женскиња као крајњу попустљивост у томе праву.

Али су моје списатељске, моје зле намјере распрострте и на жељу, да ми се овои штампа, и то баш у тамошњем листу. Од куда то?

Да није отуда, што је „Луча“ (и без цитата) знана и вољена у нашем свијету, и особито што је мила женскоме свијету, — хаосу од ђуди и укуса?

Ако је то, онда би доста било да своју љубав ка „Лучи“ покажем минијатурним одзивом: плаћати је и читати. Што да поред тих корисних израза љубави женскиње узима и церо у име тога осјећаја ка „Лучи“ и мало више — ка просвјети, и мало дубље — ка духовном зближавању и јединству српском?

Што да неће? Чисто би запркосила: ко умије њему двије....

Јер осјећа се мало и преко ваших листова и књига, како се раздружено и незнано, међу собом, српство почело сријетати — макар и клецајући — на дјелу духовног зближавања, у знацима љубави.

Па кад би и једна Српкиња из Ниша или са Тимока послала свој српски поздрав на Цетиње, у Сарајево или Дубровник — лист књиге бијеле — и обратно, зар то баш ништа не би вриједило? Није поздрав баш празна ријеч и ништаван обичај. Ја волим поезију поздрава.

Сам поздрав слијета и мени са срца на симпатичну драж утисака од оних ситних знакова ероства и сусједства, што сам их овда — онда у Ужицу умом и срцем својим осјетила.

Да је да познаш, драги читачу мој, како је Босна мила и знана „у нашем шару Ужицу.“ Позната је боље него — мало тек даље — у Шумадији, у Расини, на Тимоку. Ти знаш стару тугу, да се мало познаје и мало воли Србин са Србином и крајина с крајином.

Још је у нама жива стара особина, да се предеона подјела врло осјећа међу браћом. Ето смо одовуд Дрине једна држава, послушни једним законима, и једна крв Старовласи и Шумадинци, Мачвани и Крајинци, — па опет ћеш лако уочити како се они сами собом издвајају.

Па опет, Босанце и Херцеговце сматрају као својту ови горди засебити Ужичани. И кад о њима говоре, познају им се та осјећања и у говору. Они се бљже Дрини скоро без појма о каквим границама, као и Морави...

Некада блискоме познанству ужичког краја с Босном није сметала крива Дрина, ни друго шта... али данас мора другче да буде. Прије мало година бјеше чврсте везе и познанства између Босне и ужичкога краја. С ове и с оне стране Дрине ишло се као по ћилиму. Онда се живом трговином обогатише многи овамошњи трговци; злато се у ћемерима преливало, и цвјетале су радње и занати, не само у стилистичној фигури.

Онда су Ужичани с Босном и Дубровником радили као данас Биоград с Бечом; и да бјеше једне једите жељезничке пруге у мјесто старих царских српских путова од Дубровника до Солуна, мал' те не би ти мрави у чоханим хаљинама везали Млетке с Инђијом. Онако тек само по оближњим окрузима су ужички трговци наполеоне згртали. Гдје су сад ти наполеони? оно злато што је претицало за богате тепелуке добрим старим домаћицама? Причају данас по Ужицу и млађе жене тај цвјетни промет и радњу, — а оне и ја у томе се толико тек и разумијемо; отепелучена домаћица боље би вас обавијестила. Данас ће вам пасти у очи много затворених гостионица по Ужицу. Онда су оне биле потребне за толике путнике трговце. Сад само својим именом — на прилику „Народна гостионица Босна“ — подсјећају на те везе тих крајева.

Ужичани и сад много иду прѐко — у Босну, Херцеговину, Стару Србију, Далмацију. За уочљива Шумадинца, кад се први пут нађе у Ужицу, има неке ненадане дражи то, што одмах смотри, како су Ужичани блиско познати с онима отуда Дрине и Увца. Њима је све једно познанство и неки саобраћај са тим заграничним српством, као и с онима „доље у Биограду“, с којима их и једни закони везују.....

Шумадинац би уочио и много досељеника са тих страна. Сад махом долазе сиромаси, па је Ужице препуно данас худе сиротиње, као можда нигдје у Србији.

Рани досељеници већ су се начинили правим Ужичанима; тек у нечем су, нехотице, сачували своје првашње, завичајне особине. Можда за то, што су им Ужичани слични по правим српским цртама, које се губе или мекшају у оним крајевима, гдје је мијешање с туђинцима живље. Доста порода ужичкога има прѐко — с оне стране Дрине. Али што њихнога порода још више има у Ужицу чини, те је занимљиво поријекло многе породице, чија лица и сва кућа имају још знакова, који показују то поријекло, — ако те знаке и уклањају европске навике њихне. Вас то баш и задобија; нешто је лијепо у њихним манирима, који показују њихов српски сој и завичај. Вољећете да чујете и углађену госпођу, Ужичанку, кад говори својим рођеним јужним нарјечјем просто и слатко. Ту сладост и музикалност осјећа странчево чуло, па и он временом умекша по коју источну, нарочито на „џ“. У осталом, кад ишчезне још знатан остатак турских ријечи у томе говору имаћемо ону потпуну љепоту херцеговачкога нарјечја, и за уво врло дивну.

Оштроумни Ужичани се играју својим говором у доско-Тицама и двосмислицама, гдје год се, што кажу, двојица сретну. чешко невјешту, ако не умије да отпали шалу ужичку, која

приговара, мало исмијева, заводи, вријеђа, мами тајну. Није то лошост душе и пакост, него тек оштроумље њихово нема мира, хоће да се бруси. Бојте се и жена. Вазда може с вама говорити и једна проста жена и обична сељанка, па да је не надговорите. Већ не реците да то није никакво чудо. Често они имају вољу баш да вас мало надмудре, па да ви ћутите, а они да се осмјејкују кришом. Један досјетљив и живахан чиновник Срески хтједе као да се, једном на путу, „удвара“ једној младој сељанци, која се на извору умивала. „Шта то чиниш,“ вели, „веома си лијепа, што се умиваш?“ „Имам образа, па се умивам. А господа се ваљда не умивају? Код вас тога нема?“

Ужичани посведневно једни другима „доскачу.“ Тако се у њих говори. А тако воле и да се забаве.

Идите „на састанке:“ на, већ ишчезла, прела, чешљања, на низање дувана, идите на трг, у пивнице. Питајте којег чиновника, који је у Ужицу био, шта је бивало особито у кафанама ужичким: кафанске госте занима начин ужичкога разговарања. Причања, шале, досјетке, политика, смијешни и озбиљни догађаји вјешто ухваћени, оштроумно схваћени и окићени ужичким хумором — све некако на другачи начин него што се по другим мјестима воде „кафански разговори.“ То ће вам казати живљи, духовитији, умнији чиновници, који на тај специјалитет ужички науче, па су им после кафански разговори у другим мјестима дуже времена лоша забава, ни слатка ни слана. Биће сувише да вам испричам што год о Дрндаревој кафаници. Сам Дрндар својим особитим причама, нарочито из Херцеговине из његовога завичаја, а сам пун досјетљива, весела и кријепка духа ужичкога, — слади клековачу (опет ужички специјалитет) својим одабраним гостима, који се канда радије свраћају на његове приче, него и на ту чувену клековачу. Мени је тога оригиналног старца преставио његов шурак, један наставник, с којим ће се читалац упознати. Ом му и она „правила његове каване преписује“ кад хартија остари. По њима се сваки Дрндарев гост мора управљати: ако неће, него застане у кафани пошље одређеног сата, он свога недисциплинисана госта силом испраћа и затвара врата; ако рекне ружну ријеч, ако се свађа — још мање му има мјеста туна.

Ужичку кафану карактеристише и гуслање, које се, особито зими, чује из сваке, па и код Јањића и код Левљана. Гуслање се слуша веома радо и с пијететом. — Има пјевача, који спјевају сами какав догађај из старине измишљен или савремен. У томе је *Милисав Клемо* са Царине најдаровитији, а има и најљепшу декламаторску и пјевачку вјештину да их уз гусле прикаже. Кад он, често импровизаторски, спјева избор општинског предсједника, посланика, састанке партијске, трке и др., па помиње

живе и угледне Ужичане, улице и рогљеве ужичке, а све народним начином пјевања: тада га сваки слуша неком веселом пажњом, па и ако они образованији виде у таквоме пјевању прије наивно управљање савременога предмета по начину и градиву старе епске пјесме, него хумаристичне намјере пјевачеве.

Ја ћу и вас да опоменем на оно, што је Срет. Поповић писао о том ужичком гуслању у *Колу* Дан. Живаљевића год. I (1887).

По неким својствима је Ужице мјесто, које чини утисак неочекиван, нешто и романтичан, пошто су многа та својства као вађена из народне пјесме, а што је тамо чини се романтично. За неколико дана чинило би се бар нешто поетичном странцу, да ту ходе оживљене народне пјесме, у којима је баш и сачувало поетско уображење такве особине, као и друге старе српске. Има пак склада у двјема супротностима у тиму Ужица: а то су та својства, која су његована као српска објележја из старине и пјесама, и модерна струја која се „оздо од Биограда“ полако маша оригиналнога Ужига.

Жељезничка пруга би преобразила Ужице и његов крај, као једна од најважнијих културних посредница. Она би везивала најприје ужички крај са Сарајевом, — дакле с Босном, па с Далмацијом, а море би га везивало с Италијом. Осим што би се тиме вратила стара и врло природна веза балканских покрајина са Јадраном, има ту за немирни дух и лијеп сан: из Ужица кад би у Босну, у Далмацију, Италију доуштавали брзо и лако. Већ има жељезница од Сарајева до мора. „Олакшано је,“ веле, „путовање у тим земљама, а то јако потпомаже просвјету и благостање у свакој земљи. Предјели су пуни дивне љепоте — а то се досле није ни знало“.

Ужичани имају право, што зидају ријетку модерну зграду за реалку, у којој — надају се, Босанце и Херцеговце да виде кроз коју годину на учењу; и што уређују свој град, те ће временом бити модеран не само по изгледу, него и животом; јер ће га учестане гомиле путника, просвјета и унапређен трговински ток тако да преобразе ако Бог да. Јер је Ужице створено да буде каквим средиштем и сврталиштем, а не спутним, окрајним градом без вриједности, каквим је сад. Оно сад чами, не живи.... Сад и рђави путови и друге сметње силом су га одјелиле с једне стране од *српскога запада*, а с друге од Шумадије. Да је жељезница да преко Ужице иде у Босну, и отуд у Шумадију, онда се сусјество Босне не би само у овом крају живо осјећало.... Ништа више не би требало, већ пустити два „жељезничка кајиша“ из Србије; један на Солун, а други на Дубровник....

Доста је ужичанака, које су обишле Дубровник, Трст, Ријеку, али ипак највише херцег. и босанске градове као: Нову Варош, Вишеград, Приброј, Шлевље, Нови Пазар — и онамо даље. — Црну Гору не само једанпут. Њихна причања и успомене са тих похода појачавају свјест, која је и онако у крви Ужичана, о онамошњем српству. До Сарајева путовати — за њих је то, рекло би се, простије, него до Биограда. Ви јамачно познајете бар неке ужичане, који вам у ваше лијепо Сарајево долазе, и који о њему воде рачуна. Још да је лакше путовати на те стране, било би „добро за свашта“. Прошла су времена, кад се на далеки пут полази, као да се отуда неће враћати већ никада, или с пуним поуздањем, да ће се сувише и напатити на далеком путу. Али опет су од нас још далеко све угодности путовања по нашим крајевима. Лакше, брже и јефтиније је данас, отићи из Биограда у Беч, Загреб, Абаџију, него у Ужице или Зајечар. Сад, до душе, у неким крајевима пара носи брзо, удобно и јефтино Србина Србину, као и другога брата брату; на станицама се сријетају људи из бијела свијета, као и браћа у незнању.

Па и нас чекајте, Сарајевкиње, кад стекнемо жељезницу. Ето нас и чешће к вама у госте, — а и ви да дођете нама! Кад се ви из Сарајева кренете за Биоград, имаћете срећу жељезницом преко Ужица, а не Савом тамо да путујете.

Може се и сад, у жељи да се што прије и боље познамо, замислити тај пријатан пут из Ужица у Сарајево — и на то привлачно јадранско море.

Кад овде, у Ужицу, сагледам крупне љетње облаке, што нам од стране јадранске увјек допутују, — и све ближе ближе, те се небо голуба као пред кишу и сунце — жеља за јадранским морем, за блиским српским приморјем и др. крајевима живо ми те српске стране приближава, па ми се чини тада, на таквоме дану да већ осјећам, да познајем мирис морскога ваздуха, ако и нијесам никад мора видјела. И још ми се чини близу је то море, кад чујем у сред Ужица оног мостарског трговца, кад ми прича о поморанцама, о наровима и другој „зелени“ свога завичаја, што се сваки дан свјежи, обилато износе „на пљачу“ мостарску, као у Биограду. Или кад прича о својим трговачким, вели, „краткијем путима до мора“. И још ми се чини да осјећам сусједство тог јадранског мора кад на улицама ужичким видим оног племића Бокеља, како под бијелим сунцобраном иде на јулском врелом дану, у његовом дивном бокељском одјелу, — што некако стоји у живописној супротности с тим његовим европским штитом, који не познаваху Бокељи из старине, који такво одјело као витези носаху. И њему као да су ово јадранске обале!

Ово је све тек у машти, све фата моргана. Тек брзином паре (а њену брзину овдје више можемо пожељети него брзину маште) — видјели би у ствари те жељене стране. А кад би на уживачкој „пљаци“ тако исто као у оне стране могли сваки дан имати онаке свеже „зелени,“ — биле би то, дакако, милије прилике, него садашње, кад и ову обичну зелен и поврће добијамо најпре тек од чачанских баштована; као што и грожђе добијамо тек из Жупе и Шумадије. А могли би онако и *мостарскога вина* пити у здравље Мостараца.....

Или, ако не жељезницом, а оно пјешке и на коњу ђаци би, професори и учитељи, могли пролазити те и друге крајеве српства. Сви, који су тако већ путовали, нијесу се могли кајати за такав пут. Код нас у Србији професори су се почели заузимати, да се уобичаје ђачка путовања. И наставник, о коме већ густе, по својим српским паметним разлозима тако је овога љета путовао с неким овдашњим реалцима.

Сад би ми већ могли рећи, да је ово сувише субјективно и ситно, и да вам та повјерљивост баш ничему није. Ја бих рекла то је с тога, што желим, да се по српски боље знамо, а што је *знано* — *вољено*: а вољети је велика ствар. Људи се зближавају и воле, кад се искрено и просто срцем срцу говори, то је тако стара истина. Љубав међу људима најприје једног народа, а после и цијелога свијета, љубав ближња, то је та жељена љубав, која као поздрав кроз писање иначе греде образованим свијетом, и спаја људе неком милостиво и свијесном заједницом, нечим, што је слично поздраву пријатеља и познаника.

Нијесам одушевљена космополитичном будућношћу, као понеки моји млади знанци са биоградске велике школе; али волим човјечанство, и вјерујем, да ће одиста доћи дан, кад ће сви људи, по јеванђељу, бити као једно стадо. Нека још тога пастирскога доба.

Људи, који од рана и много путују по свијету и траже рада, мало по мало *одуче се* од националних осјећаја својих. Не маре много јесу ли ове или оне народности, не управљају своје тежње и радње на корист своје народносне имену и своје народу, и мало осјећају чежње завичајне, нарочито ако их тај путнички живот васпита практички и непостично.

Волијем увијек да послушам у себи народњачке пјесме и мелодије, оне у души, које слушам од малена у родитељској, у српској кући. Из тих мелодија су и мисли и осјећаји, такви су и разговори — мало наивне али увијек народне мелодије. То су личне мисли и осјећаји, који не преокрећу свијет, али кад се у разговору измијењају, они годе бар народносној себичности.

Овдје се нарочито опомињем својих разговора с оним наставником, који је пун природне логике, ма и не сувишком у

образовању. И тако ми водисмо разговоре, који имадоше интереса за нас саме, јер смо ми вјеровали, да истините ствари осјећамо и изговарамо.

Пред распуст жељасмо путовања и говорасмо о њима.

— Путовање, вели, неће бити само посао, или само таштина, или дуго вријеме, ни обичај „мртве сезоне“, која цијели свијет сели из куће у кућу у вегетацију — у ону, коју су ипак људске руке намјестиле и штуцовале, рекла би ви — на обале, у воде, у брда, и тако даље. Из тичије перспективе виде се сви народи како путују дању-ноћу, послом и беспослицом. Види се, да путовање сувише иде на руку космополитизму. Дипломатски, трговински, књижевни саобраћаји науче људе географији боље него школа, и ублаже им народносни осјећај до тога степена, да они цијелу земљу гледају, као неко јединство... — У којем појединоме бира тјескобно, као што је по некад и досадно то преимућство: све видјети и знати. Онда је земља и сувишна.

— У обје те крајности ви као представљате људски грабеж за познавањем, пространство и незадовољство његовог духа? Да бисте избјегли те могуће несреће по вас лично, и да не би успијевале космополитичке клице у вас, то најбоље овога љета останите код куће — смејаше се тај господин.

— А ја бих увијек да мијењам мјеста и људе, да мијењам.

— Која младост не жели путовање, госпођице? А јесу ли вам овогодишње бар планске карте готове?

— *Оне* јесу... Мислим да ћу ићи у Босну бар до Вишеграда и до Бијелих Брда, гдје познајете чувеног и гостољубивог *прошу Туровића*? Једно читаво друштво иде прво на Златибор, а за тим у Босну, колико тек до Бијелијех Брда. Даје ми се прилика од родбине протине овде у Ужицу.

— То ви, по американски, правите један по готово женски излет. То ћа бити дивота. Читав караван. Караван — јер морате већином на коњу или пјешке. Него за вас женске те су тегобе несносне. Фијакер море свуђ по Златибору, — само за њ' и за вас није дрински крај. Златибором се може све фијакером ићи, с брдељака у до, из равни на брежуљак, као на таласе. Само ви женске не морете ноћивати на пољу, — на Златибору нема кавана. Нема ни путова, камо ли све друго. Зими је и горе, може човјек залутати, снијег до кољена, а није стазе. Готово ћу вам ја с мојијем сестрама правити друштво. Ја вам могу бити добар вођ, јер познајем сав онај крај, и познајем добро сељака. Не треба га, на прилику, вријеђати. Његов је говор другчи. Кад ви мислите да сте учтиви у говору према чему — пријеки сте. То велим за све нас, који нијесмо прост народ, сељаци. Опазио сам то љетос, кад сам с она три реалца путовао границом. Бијасмо жедни, гладни,

уморни, а не остало нам у торбама ништа. Ми свратимо једној кући да се одморимо и нахранимо. А прије него уђосмо истрчи се они један, те упита жену која изиђе: „имаш ли млијека да нам продаш?“ Варошанин мисли све за паре да постигне. Рече жена да нема. Ја назовем Бога, поздравим се у свему како је већ у њих обичај, и испричам вјешто у разговору да смо путници и намјерници, да смо жедни, па и гладни, него, ако она има ће извора, ја ли донесене воде, или млијека, да се покријепимо. Млијеко, рекох, и нахрани и напоји. Свега бјеше! И платисмо јој, али плаћа се чини на поласку као ударје њој или коме другом млађем чељадету; никако се гостољубе не смије плаћати. Еле, ваља знати говор и навике сељакове, па да морете таки путовати. Ја бих волио да ви морете ићи ка Дрини, па да с некаквога *Милошевица* посматрате баш сами Златибор и Босну, — е, то је љепота! Милошевац је на граници, и потешко му је доћи. Ваља доћи у Кремна (село), — а и ту је лијепо, около су брда ка' вијенац, а Кремна су раван. Ту је за вас путнице важно, што има добра кавана, чистијех постеља. Како је то zgodно на таквоме путу, то ви знате, баш ако сте једаред ноћили у тим прљавим путничким гостионицама у нас. У Кремнима се дакле и с тога море поћити, па поранити на Милошевац прије сунца, ама пјешке или на коњу, фијакер даље не море! Ја сам иш'о с она три реалца љетос; а може човјеку док је жив сладак бити спомен на који пут, — премда све ваља забиљжити. Ја ћу се сјећати вазда лијепо *Дервена* — а то је у ужичкоме округу што Сићевачка Клисура код Ниша. Прич'о сам вам и ја и други о љепоти *Дервена*. Па *Калуђерскијех Бара* што су љепше него Златибор, и здравице жупније за болесника, јер ту има много борове шуме, а Златибор је без шуме. Љекари шаљу болеснике на Златибор, а за Калуђерске Баре нијесу ваља ни чули. Него не зна свијет ни за Златибор, него ми љекари шаљу болесна Србина у Тиролску. Нијесу чувене калуђерске воде — ја! Већ сујета и жиље за модернијем уживањем маме их у туђ свијет. Ако ће, кад ми наше бање, борове шуме и висоравна не умијемо да претворимо у Рајхенхал, у Тиролску или бар у Илице код Сарајева. Да хоће свијет обилазити ма и ријетко Калуђерске Баре — биле би на гласу веома! више него Златибор. Да умијем писати и убједити, — бих писао, вриједило би. Доста сам Србије виђео, кроз народ прошао, то су свакоме мила сјећања. Лијено је омилити Србину његову земљу. Лијена описивања се обично забораве, а њекад оставе трајан утисак и жељу виђети. Ваља имати пара, па проћи свуда, гђе вас жеље воде. зашто вас други одушеве. То би изнијело наше крајеве најирије на глас, а последије гонило и нас на модерно украшавање истијех. Вријеме је да страни гости познаду и припоштују наш народ и

наше лијепе земље, ка' оно што нас неки веома лијело цијене по народнијем пјесмама. Ја сам ови прост народ веома завољео, — ви видите да ја и говорим ка' он; налазим да је његов говор најчистији, најправилнији, најснажнији, најпоетичнији. Више пута сам се увјерио, да ви и не познајете многе танкоће тога језика; ка' оно када сте казали стих (осмјехну се): Јоване, прво *миловање*“ мјесто: *гледоње*. Толико се већ варошки и књижевни језик одаљио од народнога. То већ разумијем, мора тако да буде; ама вјерујте ми, госпођице, што је народни онај прости ум изразио, то је у језику најбоље. Не велим то само ја. И-ш-чега су наши филолози створили граматике, него из простога народнога говора? Народно искуство слободно може вам бити судија за све скоро чему вас, до душе, краћи пут науке увјери. Него вам је можда досадно, али се вазда може „гатати“ о народнијем особинама. Ех, његове пјесме само! Ко умије мислити, тај ће поред свега обожавања интелигенције, неодољиво вољети тај прости народ, поштовати га доста пута и изнад тога интелигентног дијела.... Ви већ знате!...

Еле, за вас је, рекох, љепше да идете на Милошевац, него на Чиготу у Златибор. Оно, и ш-Чиготе је лијено погледати, и про-вести који дан код Кулашевца „воде ладне,“ гђе би зграде по швајцарски ваљале да замијене они чардак. Кулашевачка је вода толико студена, да заболи глава и ненци. Дјејетвује као гром; веле, иструже човјека, веле, на је лак, а гладан кроз један сат. Грмови су тако лијепи, љешкари се тако чежњиво под високијем дрвима, а вјетар пирја, по врху им шуми вјечито, а около тишина и раван свуд. Него, знате, госпођице, с Милошевца Златибор изгледа као пространа велика раван. А кад одете тамо, на Златибор није раван! Све омањи брдељци, као таласи, а голн; него трава, трава — свуђ, нема шуме; веле, да личи на море, особито кад вјетар таласа ону необично високу траву. А тишина је, глувина, сурово, ништа се не чује; нема ни омањих тица, ни вјетра, ни' шушти лишће, — нигђе *живе душе!* Чудновато! С Милошевца, истина, не знате ту тишину Видите само како кроз ону, како одатле изгледа, пљосну раван кривудају ријеке, потоци; и ако н' умијете да опредјелите свој положај, вара вас око да ријеке иду како није — на више. Видите како су воде златиборске раздијелиле оне брежуљке тамо и 'амо. Одатле се види цијела греда Чиготе. С друге стране сва је Босна пред вама. Вишеград гледате ка' озго — сав пред очима. Вишеграда има управо два, на бријегу и под бријегом. Види се Столац близу Вишеграда. На Стоцу снјијег и вазда магле — отиш'о је под облаке! Љети отуда добављају леда у Вишеград помоћу некијех ракаља.

Милошевац је на граници, а с њега одмах тамо преко видимо једну аустријску жаандарницу. На брду брдо, чот, а на њему са-

грађена дивна кућа с баштама и терасима. На дурбину се дивно распознаје све. Види се јасно, како је то дивно уређено, рекао би човјек вјешта памет људска маме просте људе у жандаре, на такву зграду, да мисли ништа љепше од служба и у зависности... Кроз дурбин се лијепо виде терасе, пијаје се жандарске палете и плех на одијелу. Све лијепо! А у Вишеграду, — хеј, видимо сваку кућу, а распознајемо на чељадету мушку и женску ношњу. И то са четири сата даљине! Али се некако брда расклонила, па се види и Романија, и чак Требевића изнад Сарајева! Кроз дурбин је особито занимљива „на Дрини Ђуприја.“ Слушали сте већ како се уз ријеч каже: стоји ка' на Дрину Ђуприја. Дај да видим ту „на Дрини Ђуприју.“ С Милошевца бројасмо окна читав сат! Кроз дурбин увијек набрсајмо осам; а има их дванаест! Дало се, хеј! Дома сам увјеравао оца, да нема више него осам, а он вели: „има их дванаест, нијесте ви избрсајили, она четири су у пијеску на обје обале; знам ја то добро; нијесам гледао с Милошевца, ама сам пролазио много пуга.“ Мост је дуг веома, и од камена вајкадашњи, њему бијесна Дрина још ништа не досади. На средини моста има кућица стражарска; чисто вам се хоће да поживите ту ксји дан.

Нијесам вам казао још како је на самоме Милошевцу. Има таке шуме, е, да се ништа у њој не чује, осим што заклепеће крилима дивља кокош; другијех тица и нема, особито ситнијех, — за чудо! Идете препланком, а оно на густој трави има мјеста ће је она са свијем полегнута, не морете се досјетити шта ће то бити. Узима вас страх, да нијесу ајдуци били, или шта? Вођа ће вам казати, да је то лежиште срна. Да се дивите и радујете тој умиљатој животињи, што нам краси дрински крај. Већ чули сте како оно Бајине баште иду у лов на дивокозе и јелене.

Још би корисно и романтично било да видите хајдука у тијем крајевима. О хајдучима нашега краја могло би се писати доста и занимљиво; ваља само да има вјерности оно причање. Штета знати о бандитима више него о њима, а пуни су живе занимљивости за сваког. Од како сте у Ужицу, чули сте многу живу ријеч о њима. Ви погађате, да се сав народ овдашњи некако живо интересује за њих; њешто их и поштује, и вели, и страх га, и мрзи га, и гони га, али се и поноси. Чудна смјеса осјећања, — јамачно се то таке слијевало из предања у предање, јер су хајдуци, знате већ, некада били сасвијем друго што него ли данас. Соколи су били. Али вријеме се мијења, па и они. До скоро су они били људи, да им се дивимо. Сад су изопачени, па ипак занимљиви. За стран свијет би вријеђело да се заинтересују за нашега ајдука, и за нашега златиборца. Овако, рек'о бих, чуде нам се, како ми живимо у сред „дивљачног“ (какав појам о овом дивном свијету) становништва, те се не

бојимо, да нас пушка згоди из свакога жбунића. Било је женскиња, које из Биограда не смије на Златибор, ни у само у Ужице (а раде би биле) — боје се ајдука на путу! Њеки из Новога Сада писаху наивно овдашњој својти, да се у веме не баве ван куће — бојати се ајдука. А њих сад и нема. Већ и бјеше некада страшно осјетити ајдука близу вароши, или у сред вароши. Слободни су били, па сиђу доље; или су на Забучју, изнад Ужица, па посматрају нас. Ви већ знате како се лијепо види из Ужица човјек на Забучју. Кажу, да су ајдуци страшни. Некоме пуцају усне кад им грлићем од пушке отвори врата на кући, па заблиста његово одијело! Живописни су, заисто! Сад се одијевају само у сукно, — а до Раковића, Јелисавчића и Јевђовића у чоју, у срму! Прич'о је и вама кремански учитељ како се нашао једанпут у кавани, а хајдуци ушли и припуцали пушкама. Пуно дима; страх, борба. Па сјећате се како се смијешно свршила та најприје страшна борба? Оно су просто рећи кукавице ајдуци, не треба их ни назвати хајдуцима. Кад путујете кроз Букову Гору, видите сељанку, преде или плете, ћера овце, а мотри путнике, завирује у кола, па је нестане, — оде ајдуцима у гору да јави има ли изгледа на плијен. Њихов карактер — у правијех хајдука — је за поштовање; они, заисто, неће — неће који су прави — напасти на обична путника, на женскиње, на ситнеж. Та читали сте „Зимње Вечери“, — тако је Милићевић вјеран и занимљив; штета што нема много. Све се оно прича и данас, — народ све оно зна, као књигу. И више што чућете да се о њима прича; а Милићевићев рад — виђећете према томе — да је брижљив и утрудљив.

Него ви се не бојте хајдука на вашем путу. Још паде ми на ум весела мис'о, да има ко да поручи садањем чувеном Драгићу ајдуку, те да као случајно изађе крај друма, да га видите, кршна, лијепа и окићена.

Ако иоле романтичнијех склоности имате, све на томе путу би вас већма занимало, него да идете у туђе крајеве с много више новаца, и гђе нећете чути наш лијепо говор, ни осјетити сласт сродности племенске, ни поезију прошлости по онијем стопама. А морете тамо уживати веома, — и ја бих сам; Али свуђ је поћи, а кући је доћи. И на краћем времену гине сваком човјеку срце за кућом и завичајем, — а на похвалу образаванијем дијелу, и за отаџбину...

Тамо је све лијепо удешено, — а код нас тугу што смо заостали милује нам понос што су нам земља и народ пуни љепоте. С тијем „пртљагом“ можете нешто надокнадити незгоде на вашем путу пуном лијепијех слика у природи. Осим тога

имаћете и лијепијех мјеста за поглед, а да вам душа очајно не зажели ни зупчастијех жељезницâ, ни брдскијех гостионица и другијех удобности за путника и странца, — јер барем нијесу мучна за долазак пјешке. Што има, на прилику, једно ништавно брдо у округу (ужичком) — *Дрмановина* се зове, али је некако згодно стало, па и ако је ништавно, ш њега се испред ока као расклоне сва она згомилана брда, и види се..... та, цијела Србија! Јастребац изнад Крушевца, па извор Дрине, — ама дивно! Види се лијепо све, како она од извора па даље сијече брда себи на обје стране.

Има, госпођице, вазда лијепијех мјеста у нас, кад човјек осјећа душевног уживања у томе. Али се кријени и тјелесно на свјежем зраку, који и саму душу провјетрава. Сами знате како утиче свјеж зрак на организам и расположење.

Сад бих вас, женскиње, што не знате другчије дисати осим собњим и уличнијам ваздухом, који је пун прашине којекакве, опоменуо на једну појаву, коју сам запазио, живљећи наизмјенично у селу и граду. Али бојим се била би вам смијешна, и бојим се да тијем као не повриједим ваша „варошка чувства.“ Него ви би и опростили и разумјели лијепо. Смијте ми се на ови каламак, али ћу га додати: људи су смијешни и увриједљиви, а природа је узвишена озбиљна и мила веома.

За што ви хоћете да пређете кроз ове баш стране, а не идете куд је културнији свијет и земља, не знам ја; можда вас њешто и привлачи, а можда вам је омање парâ (новаца). Мени је то, као човјеку, који воли овај прост народ, веома мило.

— Биће и један и други узрок. Нијесте врач, али погађач јесте.

— То су онда ваше жеље доста немирне, — те, без тијех узрока, ће бисте иначе вољели путовати?

— Свуда, гдје год маштом и симпатијама путујем сваког распуста и сваке зиме.

— Е, за то, богме, треба парâ повише, него до Бијелијех Брда и до Златибора.

— Не, не, господине — насмијах се и ја, — то је баш несрећа, што не треба ни мало новаца за *та* путовања.

Београд.

Косара Цвјетковићева.

МЕДУЗИНА ГЛАВА

Шалљива игра у 5 чинова

ОД РИКАРДА КАСТЕЛВЕКИЈА

превео с шалијанског

Филип Ј. Ковачевић

ЛИЦА:

Леополд, велики војвода,

Франц од Најбурга, његов незаконити син.

Дутертре, осамдесетогодишњи слијепец.

Карло, његов син.

Пасквал, банкијер.

Конте Типфелд

Барон Блумфелд } пратиоци великога војводе.

Конте Танемберг

Аренфелд, војни ађутант великога војводе

Магдалена, маркиза од Миранде.

Софија, жена Карлова.

Антонина Хуберт.

Паолина, дворкиња Софина.

Елеазар, касијер банкијера Пасквала.

Један придворник великога војводе.

Јаков, слуга Пасквалов.

Мјесто: у Паризу.

Вријеме: прва половина овога вијека.

(Н а с т а в а к.)

Ч И Н Ч Е Т В Р Т И.

Соба у кући банкира Пасквала.

Појава прва.

Пасквал сам.

Пасквал: (Улази нагло, бацу шешир на један мебел, стави руке на крсти, па шешука ијешко и намргођено.) Сјајни један уговор отишао у дим! брак један онемогућен! ја протјеран срамотно као какав амал и то од једног каплара, који ме избацио преко врата! ја... Пасквал! па милионар! краљ борсе! човјек који мало прије могаше располагати каквом круном! И то с кога? с једне паклене жене... да! јер да се она не појави, његова свјетлост хоћаше ми све одобрити! Ама како бјеше лијена! Чудновато: ја осјећам смртну мржњу на њу, а ипак

ми је увијек пред очима... и... Јакове! Јакове! гдје си? Шта чиниш, будало, те не долазиш!

Појава друга.

Јаков са једном флашом и чашом.

Јаков: Ево ме, газда, ево ме!

Пасквал: Зашто си толико задоцнио?

Јаков: Морао сам у подруму запалити свијећу, да међу флашама изаберем најстарију... ево је, газда!

Пасквал: Наточи, па одлази.

Јаков: (Пошто је наточио за себе) Шта ради овај мој газда јутрос (одлази.)

Пасквал: (шијући више уши) Даље! Нека један ђаво ишћера другога, ако је могуће. За цијело да не би лајања оне сирене, кнез ми шћаше све одобрити. Али треба да се осветим и њему и њој! Биће то његова милосница? Ох, како бјеше лијепа! Каква би то освета била, да му је могу украсти! Ха! ха! ха! слатко ли бих се у брк смијао оном охолом Њемцу. А зашто не? Златом се све добива... а ја га имам доста, и потрошићу колико треба!... (шије).

Појава трећа.

Благајник са врећицама новаца и првашињи.

Благајник: Господине Пасквале, изволите примити ову своту, која је ови час ушла у благајну.

Пасквал: Колико ми носиш, Елеазаре?

Благајник: Деведесет хиљада франака.

Пасквал: Откуда тај новац?

Благајник: Од продаје целокупнога имања куће Арманда Бату, који је по вашој наредби лишен сваке својине.

Пасквал: Добро! То је онај горделија, који ме изазиваше и кога сам понизио. Отвори те врећице, Елеазаре, и испразни то злато на столу; нужда ми је да га чујем, како пјева. (Елеазар испразни.) Тако, тако! тако! баш добро! лијепа гласа! А баш у згодно вријеме!.. јеси ли повео трговачко ислеђење против Дутертра?

Благајник: Већ је свршено: имам спремна два декрета, један од исплате, а други од личног уапшења.

Пасквал: Баш дивно! Одмах ћеш наредити поробу, ако не плати... с њим унутра!

Благајник: Тако ће бити.

Пасквал: Без милосрђа чујеш! Без обзира на запијевање жене и плача дјеце. Хоћу да сподобијем тога упорика! (шије) О научиће они што значи ругати се са мном! (шије опет и

Пасквал: Ах! да... нека уљеже! (*слуга је уводи*).

Слуга: Уљезите, госпођо.

Појава пета.

Магдалена у велу, *првашњи*, а затим *Јаков*.

Магдалена: Господине, ја долазим за једно кредитно писмо банкијера Тревеса из Млетака, о коме сте ваљда извијешћени.

Пасквал: Ах, госпођа Маркиза долази за једно кредитно писмо? У томе случају зашто нијесте отишли право у благајну?

Магдалена: Зато што нмам још нешто да вам кажем, што се вас непосредно тиче.

Пасквал: (*за себе*) Почели смо добро: оно злато тамо на столу баш је добро дошло. (*Магдалени*) Служите се дакле, госпођо маркизо.

Магдалена: Хвала! (*сједе и дигне вео*).

Пасквал: (*за себе*) Ах! они два ока два су драга камена! (*гласно*) Госпођа Маркиза и одвише је блиједа; много блеђа, но када бјесмо заједно у дворани кнежевој.

Магдалена: Може бити. Ушљед онога разговора била сам потрешена.

Пасквал: Помишљајући ваљда у неколико на дрски начин, којијем сте предусрели овога сиромаха, који стоји овдје пред вама.

Магдалена: Шта ћете, господине Пасквале? — у ономе трнутку ја нијесам могла друкче говорити.

Пасквал: Ах, разумио сам! То је био један комад одигран у част вашег свијетлог мецената.

Магдалена: Шта сте хтјели казати, господине Пасквале?

Пасквал: Хитрој глави пола ријечи доста: ви сте толико разумљива колико и лијепа, моја драга госпођо. Опоменули сте се, је ли истина? Осјећате мало грижње савјести, не?

Магдалена: Грижње савјести? хум!

Пасквал: Па што мари? Баталимо, ја сам добричина и праштам вам! То вам је барем доказ, да међу онијем германскијем кнезом и банкијером Пасквалом има нека разлика.

Магдалена: О, веома велика, господине, не могу порећи.

Пасквал: Онај кнез, видите, има много дима, а мало ватре; а ја напротив... погледајте само на тај стô. Ту су двадесет хиљада франака, које ја могу потрошити само за један ћеф, па да ништа не осјетим. Дајте да видимо вашу мјеницу, маркизо.

Магдалена: (*даје му карту*) Ево је!

Пасквал: Четрдесет хиљада франака, ситнице! шта ћете да радите у Паризу су четрдесет хиљада франака?

Магдалена: Мало је, је ли?

Пасквал: Сасвијем мало, и ја вас савјетујем, да узмете то злато те ту видите и те ја стављам на ваше расположење.

Магдалена: Како, господине, ви би хтјели?..

Пасквал: Да примите од мене неку малу свједоцбу мога поштовања.

Магдалена: Поштовање једне жене не купује се, господине Пасквале, су двадесет хиљада франака.

Пасквал: Није доста? Па ја ћу удвостручити своту, утростручити ћу је. Зашто не врага! господар сам од педесет милиона! Ја! а ваш велики војвода нема него дугова за врат, барем колико сам могао разумјети.

Магдалена: А у замјену толике великодушности шта бисте захтијевали од мене?

Пасквал: Ја? врло мало, госпођо. На првоме мјесту, да још данас оставите кнежев двор, и да пређете станом у један други, који ћу ја наредити да се за вас спреми

Магдалена: Па онда?

Пасквал: Па онда... (*иримичући се злонамјерно*) веома сте лијепа, драга маркизо.

Магдалена: Ја знам.

Пасквал: Од првога тренутка те сам вас уочио, ја се осјећам сасвијем други човјек.

Магдалена: Ја знам.

Пасквал: И ако пред кнезом нијесам могао одговорити вам онако, како сте заслуживали, то је што ме ваша физиономија забавезекнула.

Магдалена: Ја знам, ја знам.

Пасквал: Па добро, када све то знате, не остаје вам друго него да примите моју понуду.

Магдалена: Што значи — да ми ви нудите вашу руку, не?

Пасквал: (*зачуђено*) Моју руку?

Магдалена: А што дакле? За кога сте ме ви узели, господине Пасквале?

Пасквал: Ви нећете ваљда одрећи, да сте пријатељица великоме војводи?

Магдалена: Међу пријатељицом како је ја разумијем, и пријатељицом како је ви разумијете, велико је растојање, мој господине, ваљда толико, колико је између вас и великога војводе.

Пасквал: Хоћете ли ви да ме понизите тијем говором?

Магдалена: Не, него хоћу да знате, да међу мнош и његовом свјетлости постоји сасвијем друкча веза од оне коју ви претпостављате. Његова свјетлост дугује ми благодарност зато што сам га навела да ми одобри двије милости, које му част чине, и којијема је заслужио моје поштовање.

Пасквал: А зар мислите, да и ја не бих могао толико учинити? Деде, госпођо, побрините се да и мени прибавите ту заслугу, па ћете видјети, да ћу надмашити вашег вел. војводу.

Магдалена: Збиља?

Пасквал: Ставите ме на искушење.

Магдалена: Па добро, ево искушења. Господин Карло Дутертре примио је од вас мјеница на огромне суме.

Пасквал: Истина је. Тај човјек дугује ми све своје имање, и за то што ми је одбио неку малу љубав, хоћаш...

Магдалена: Осветити се и довести његову фамилију до пропасти. Тијем начином и поступком, господине Пасквале, не можете задобити симпатију маркизе од Миранде.

Пасквал: Шта бих морао дакле учинити? Да чујемо!

Магдалена: Испуштите једну обвезницу, којом изјављујете, да дозвољавате господину Карлу Дутертру довољну одвлаку за исплату његовијех мјеница.

Пасквал: Што значи исто толико, колико да изјавим, да му даривам ту суму.

Магдалена: Не, дозволите му три године одвлаке; господин Карло је поштен човјек, он ће вам све исплатити.

Пасквал: Дати му ту задовољштину? Одрећи се моје овете?

Магдалена: Много је, је ли? Да ваљате, да сте великодушнији од кнеза — и нудите ми вашу заштиту? Господине Пасквале, међу мнош и вама немогућан је икакви начин споразумљења. (устаје)

Пасквал: Не одлазите! Врага! Много брзате; дозволите ми да размислим...

Магдалена: Размишљајте; сјутра ја одлазим пут Германије.

Пасквал: Пут Германије?

Магдалена: Пратим у Баден великога војводу са његовим посинком и невјестом.

Пасквал: Дакле ће се вјенчати оно двоје?

Магдалена: Помоћу мојом.

Пасквал: И ви би хтјели с њима поћи? Не! то неће никада бити.

Магдалена: Ха! ха! ха!

Пасквал: Чему се смијете?

Магдалена: Вашем захтјеву. Зајиста, не бисте могли друкчије заповједати ни да сте ми муж.

Пасквал: И бити ћу ако треба. Они се неће наслађивати мином, да су ме сасвијем понизили! Хоћу да и ја имам који лаворов вијенац, иначе што ми вриједи моје злато? У кратко, хоћете ли ме узети?

Магдалена: Говорите ли озбиљно?

Пасквал: Прекреозбиљно. Ми ћемо поћи у Баден, најмићемо један дворац, послугу, коње; даваћемо ручкове, вечере, сјела: потрошићу, ако треба, један милион, тако да надсијам и самога кнеза, нека знаду — ако они имају власти, да ја имам злата! Пристајете ли?

Магдалена: Пристаните ви прије на оно, што сам од вас тражила, па ћу вам онда одговорити.

Пасквал: Добро, пристајем и наредићу своме адвокату, да испушти тај акт.

Магдалена: Не треба. Претпостављајући, да ћете то учинити, ја сам већ приуговорила исправу. Ево је! будите добри и потпишите.

Пасквал: Дајте амо. (*Пасквал дохвати перо и потпише; Магдалена узме лист, савије га и спреми.*)

Магдалена: Сада, господине, остајте ми с Богом!

Пасквал: Што чините? Камо идете?

Магдалена: Хитам да утјешим своје добре пријатеље, који нестрпељиво чекају на мој повратак.

Пасквал: А ваш одговор?

Магдалена: Какви мој одговор?

Пасквал: Наш брак.

Магдалена: Господине Пасквале, зар су вам збиља помутили памет то злато и то пиће, које сте и одвише злоупотребили?

Пасквал: Како? Како? Што зборите?

Магдалена: Ја да се удам за вама? За човјеком који је мало прије био толико дрзак, да понуди маркизи од Миранде цијену за њену љубав? Мислите ли ви збиља, господине, да нијесте познати?

Пасквал: Ма за љубав Божију, какве су то ријечи?

Магдалена: Ви бисте ми могли ставити пред ногама све индијско благо и ја бих га држала за толико блато и презирала, као што презирем руку, која ми је мало прије нудила деведесет хиљада франака.

Пасквал: Ма дакле сте ме издали и преварили? Злоупотребили сте моју слабост да ми измамите један акт, који уништава сваку моју освету?

Магдалена: А шта говорите о издајству и превари, ви бездушни лихвару, зелењашу и каматниче, који сте просули толико сиротинских суза и одрли свакога, ко је у ваше ганџе запао!

Да, да, ја сам се претворила, ја сам вас преварила; али преварити људе као што сте ви, то је заслужно дјело, добročинство узавато човјечанству, и ту правицу треба неко да учини, пошто је закон одвише немоћан, да вас казни!

Пасквал: Заклињем се Богом, госпођо, да ви нећете изаћи одавле, док ми не повратите ту карту. Хоћу једну жртву ја, хоћу!

Магдалена: Пријетња мени? Ха! ха! манити јадове!

Пасквал: Манит? манит! да, осјећам да бих могао поманитати, јер сада откривам узрок. Ви сте пријатељица мојијех непријатеља, а ја сметењак... будала...

Магдалена: О, у томе имате потпуни разлог. Умиристе се, умиристе, господине: да се видите у огледалу, каква сте лица и погледа, бисте се препали. (*Хоће да шофе*).

Пасквал: Не... не... нећете изаћи...

Магдалена; (*гледајући охоло у њега*) Господине!

Пасквал: (*појури на звоно*) Јакове... Лујићи... Трчите... летите...

Јаков: Шта је за Бога?

Пасквал: Издат сам... та ту је фурија!.. ја губим памет... осјећам да ми се кидају жиле... Аох мени! Аох! (*колеба се*)

Магдалена: Вашему газди пријети капља апоплетичка; позовите лијичника, да му пушти крв. (*држући прсти нависше*) Правда Божја! (*одлази. Пасквал угушенијем криком иане у на- ручја слуге Јакова*)

(Свршетак IV-ог чина; наставиће се V-ти.)

(Свршиће се.)

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА I — СВЕСКА XII

NACIONALNA
BIBLIOTeka
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ЗА ДЕЦЕМБАР

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1895.

РАСУЂЕ СЕ...

*Расуђе се младост моја
Пуна жара,
Напићу се раја с уста
И с пехара, —
А престаћу и да сањам
Жарке очи,
И веселе хучне дане,
Бурне ноћи.*

*Дух ће млади да ми склопи
Лака крила
Стисаће се жеље, страсти
Крвца чила;
И вр'јеме ће разнјети огањ
Младих дана,
Као вјетрић што разнесе
Цв'јеће с грана.*

*Ах, ал' душо кад споменем
Пољуб први,
Хоће л' нови огањ срцу
Да поврви?
Хоће л' пушто да зашрепти
Па да илане — —
Ил' од јада да расирсне
И да штане!?!...*

Мостар,

Јов. А. Дучић.

ВЈЕРИДБА НА ВЕЛИКИ ПЕТАК НА ВИРУ.

Написао *Лука Јововић.*

(Посвећена ђевојкама црногорским.)

И док није наредба од црквене власти била, да се велики петак у „запрештајеме“ празнике увршћива, истом нитко не рађаше. Вуле Симонов једне године бјеше почео на вељи петак да гони ђубре, те маска ногом посред слијенога ока, ни петом не маче; Голуб Савов ухватио волове исти дан да нешто соре, и оба му цркоше на пречац, на тај дан већ не пуштаваше жену ни да хљеба умјеси.

Женā, на божју вјеру — сад има десет — некијех старица, које ти — као из читуле — бих избројио, које ни хљеба на својим устима тога дана неће окусити — па да зна е ће испијенути — не ваља веле, но посте из петнијех жилā.

А да стоји ли толики народ прекршћених руку тога дана? Не, него како су на вече са страсти, из цркве уморни стигли поспали, као кокоши без глава; на хā зора, сваки је на ногама, да посматрају какво ће вријеме обрнути, не да по тому суде како ће година понијети, него је петак код нас пазарни дан, тога петка преко године се највише народа купи. Дан истом велик, зима попустила, — повукла се у се, а оно на вече Васкрса, да се ђеци понакунује стварчица; јер им се прео цијеле године обећавало: купиће ти се ово или оно за Велиг-дан, само ако добро слуша. Али се је то све могло и прије пазарити; него је други главнији узрок, да толики свијет на пазар грне. То је управ по свјетски речено: „Изложба“ хаљина, здравља, љепоте, па многи иду тек да се нагледају тога цвијета. Већ од исхода сунчаног можеш виђети ће народ у великим редовима врви, из племена: Дупила, Подгора, Брчела, Глухог Дола и т. д. као крстоносци. Сваки се изодио по најновијој моди.

На самоме пазару, ће шетају виђећеш онамо постарије људе, главаре, орденисани, запалили дуге чибукке, и ухватили се у причању о биткама потоњег рата, докажујући како се је ко поднио, споминју догађаје, хвале јунаке а жале погинуле.

Онамо стоји гомила људи, непомично стали удруке, као у цркви; а пред њима стар слијепач на голој пољани сио, па пјева уз гусле нову пјесму: „Погибија турака на Кринице.“

Онамо иду момчад, понамјештају хаљине и крадом низа себе погледивају, стоји ли му све како треба, очима по ње који вреба по народу: да ли је ко ушаро поглед на њега. па стао да се чуди. Е, да богме, требало би да се чуди; јер кад неби тога било, он се је преварио у своме рачуну, продао потоње рало земље да се изодије, па још не чудити се, — за њега погибија.

Онамо на десеторо виђећеш кроз народ у редовима по 5—6 ђевојака, с китама калопера и девесиљем, те им о пасу виси, па се гуркају, и неправилно мијењајући стања фронта обрћу се једна другој, загледивајући на сред пазара како којој корет (зубун.) и минђуше висе. Међу једном таквом врстом бјеше се нагнала и Мара Мићунова. Сваки говораше: да тога дана љепшега лица није било са женске стране, и заиста није, под њоме се би рекао земља угибаше, кад хћаше чепнути, а одјевена просто у сукненим народњим хаљинама. У лицу бијела широких образа а дрвена и опуна, плетену јакету те бјеше сама начивила пуну бјеше напунила тако да с удицом ништа нехћаше моћи заћести; а зубима да ју за јагоде гризнеш, — и то њежно — за пола урс после тога хћашу се зуби познавати и сваки пребројити.

Доста је било очи које тога дана Мара на се привуче, али је она то све рамнодушно посматрала и презирала, још се хћаше намргоди и с негодовањем обрати главу на другу страну. Баш кад хћаше да се ослободи друштва дође јој мајка Стана, ухвати ју за руку и цандарски одвуче.

— А ће си ђевојко зле нароке савијала имаш ли ти лијека?! ако бога знаш! вас пазар обидок за тебе, ја на једну а отац ти на другу страну ниђе те зазрет! крочи живо! е је преша, доша' је они човјек. Она за њом право у крчму, која бјеше пуна ка' лађа кад креће; ту ти је Мићун отац ђевојке, Јоко стриц јој, седам до осам рођака, и Петар Мргудов који просаше Мару. Сви посиједали.

— Дође ли ђевојко? — а да ови човјек дошао је за тебе, виђи га лијепо, измјери га очима од главе до пете, има дванајест рала земље под водом те топи, волове и маску, дужни нијесу, колико бй оно дужан Петре?

— Сто талијера, ма толико можемо у сваку уру узети од једне клачнице.

— Сто талијера је дужан — продужи Јоко — од добре је куће, отац му је стотинаш стари.

Ђевојка се стисла при мајци као жаба у кори, наслонила се удупке мајци на лијево рамо, па стала зубима грискати крај од једног убруса, а гледа у таван.

— То је ствар свршена — рече Јоко -- што ми рекнемо, она ће пристати, па да јој речемо посредачко блата да скочи, скочила би, то је анђио од ђевојке, а радна, а снажна.

— Јест вала — надода Стана — стидније и сображније није ништа од ње с ђевојачке банде, вазда ми је од ње лијепи послух био, да бог да се ни за стани камен руком залуду не ухватила — и поче плакати.

— Вади ђетићу прстењ, — рече Јоко.

— Стани да видимо што ће рећ' ђевојка.

— Збори ђевојко! поврну Јоко.

— Ја како хоће тата и мама, — стидно проговори ђевојка.

— Ти бога ми ч'у што ми рекосмо — одговорише обоје.

— Да бог да — рече Јоко — пријатељство било сретње за обадвије стране, и да се с тобом похвали и род и дом.

Петар развеза из паса 11. вранцика, распучи прслук, те дода из једне — као цераде — глибаве кесе, која му о грлу као „амајлија“ висаше, јошт четири, дванајест — по обичају — даде ђевојци у мјесто прстења: а три да јој браћа попију ракије.

— Но за углаву и сватове што учињесмо? — запита Петар.

— За то ћу ти рећи једну — проговори Мићун — али ми је немој помакарит', да се оштетимо за мало, десет сватовâ, дар божи, они обичај да се учини, па се прођимо калабалка биће наличније и за тебе и за мене. Поради трошка и свега бик, но ми чини поради куће, мишљах е ћу што приприштит', сломио бјех крше, но дан по дан, стојим у једну бечалину, све гледам кад ћете ме некоје јутро вадити испод ње.

— Е! та ме закла испод самога грла, мање од двадесет и пет и багјак, нако ако не бик никога зва', но онако да се оженим ка' с улице. Е бога ми тако ми не торња конат, па да бик знавао никад вијенца на главу не ставит'.

— За то ћемо ласно — настави Јоко — двадесет и пет ти пошљи, мање ни једнога, свијема ћемо учињети ђевап; пошто немају ђе стати, маћи ћу ја — за тај дан — они пријебој између мене и Мићуна, с њим у гомилу. Манкаје ли ти сад што?!

— Ја друго и не тражим. Све ви је ка' људима.

— А за свадбу — поврну Јоко — на петнајест дана по

Томинудне ми ћемо бити спремни; па пошљи за њу нека ти је поведу, а за углаву нека буде на самени Томин-дан.

Е дакле збогом и да се видимо у здрављу.

— Поздрави дома — рекоше му Јоко и Мићун, те и они одмах упутише се кући.

На Васкрс после ручка млађарија се спрема на коло, а живо се пуштаје. Редупе спремају чобане торбама и струкама, и свјетују их, да не учине коме штету. Мара и она кренула, дозивље своју другарицу Јану да чувају заједно.

Јана је свјетовала да окрену по крај мјеста ће се коло намјерава ухватити, да не буду далеко. Идући запита је Јања:

— А бого ти Маро оли ми нешто право казати што ћу те питати? чула сам да си се у петак вјерила са срећом, и да се је ракија попила, је ли истина?

— Тати бјеше мило, па већ...

— А да слушај ме женска главо, што ти хоћу рећи: нећих га узети, па кад би знала за овијема овцама остарати!

— А за што Јане по богу сестро?!

— Како зашто црна друго не била никад, кад он при Црној Гори — преко дуга — ништа нема, троје дјеце има од прве жене, треба ти по надница с њим заједно одити с колијевком на главу, да се храните; а њега су ишибикали једном, нијесу ти то казали, а да мало нарамљује и да је врљ, то си дати видијела. А што тати бјеше жа, а што утопише вели ону ђевојку да бог види!

— Ја га, живота ми, загледала нијесам, а они ми рекоше да има лијепо.

— Седам дана у неђељи с осталијем свијетом, и дио: од воде, пута и цркве.

Промијени се Мара, промијени, промијени, поблијеђе, поблијеђе, тај дан већ није зуба бијелила, нити је на питања Јани одговарала.

У колу сваки је играо осим ње.

Мраком доћера овце кући, те она мајци која је сусрете:

— Казаћеш тати — е ја не смијем од страха — да пошље овоме чојку, да ја нећу од њега жицу дађавољу, но поради мене, нека се не смета, но нека тражи другу!

— А за што не?! ко те нафрка?! зло ми у дом! и куцну се пестима у прса — ево нова! овога није бивало! Хтједе да јошт нешто проговори, но ђевојка замаче код тетке Гордане. Стана притвори овце те у кућу. Мићун сио, прекрсти, азон о

запалио чибук покрај огња, па на прстима рачуна, колико ће домаћинâ на свадбу позвати.

— А не дођоше брави јошт? — Стану кад видје прогори —

— Брави дођоше, ма ђевојка не.

— А која ће бит' добра? да није похарала коме?;

— Она неће, теке да је, но ни откиде нос!

— А ко јој га учиње, зло ни у дом?!

— Нико јадан; — вазда ли ти је ружна на језик, но неће вели онога чејка, па да би знала арапачку дјецу превијати.

— Како рече како?!

— Неће га вели!

— Како неће, узела је узма, вазда ли ми од ње цријева у грло долазе, откада се је окотила!

А камо је камо? да се ја ш њом проразговорим!

— Побјегла је некуђ.

— Ходи ђаволе, одби се од мене ђаволе! — устаде и поче да се крсти, — виђи белава лијепо ли ме направи јутрос! виђи! виђи! виђи! Е овога није било! ево нова! поштено! да не смије у дрва поћи но да гледамо кад ће доћи без носа! Из куће и ти одвукуј — сјекну на жену — скитачка вријежо! оно је ђаво од ђавола! ово су све твоја масла! Лом' врата! мичи ми се испред очи са свом њом, сјутра ви зло запојало јутро! Пође код Јока да му каже што се је случило, и да га пита што ће се.

Стана ти код Гордане, нађе ђевојку. Гордана око ње:

— Узми га моја Маше бог ти срећицу да, и ако ти не купила корет и јакету ка' и једна друга што има, реци ми што лагак, а осталегуље и сјерепичине, које те раскинути јошт неке капичине, не слуша. Ела моја женица, не огријеси се с онијем лијепијем оцем, он би гркнуо ка' кријес, а без тебе нема никога, све што има тебе ће оставити.

— Вала и ја — рече Стана купићу јој мараму, да је на љепшу жеља није, ела де, да идемо дома, да га бисмо затекли у свијест.

— Вала ћу га узети, кад вама ваља, ваља и мени.

Једна за другом и Гордана с њима право у кућу.

— Куд се довукујеш?! Не чу' ти што рекох — одговори Мићун Стани — ја мислим, два пут се у млин збори!

— Узеће га она, но је превластили, избезумила се, па незнала што ће бленут, оли де Маше? Женица моја, па ће она бит' веља жена, па ћемо долазити код тебе, па ћеш кад видиш

Гордану: а благо мене ето ми тетка Гордана, а рукама у наћи, јели де жене?

Би углава, свадба, поведе се ђевојка.

На пола године после свадбе оде Мићун први пут код зета, весела Мара по кући, а рукама око грла.

Увјери се Мићун још боље о имању, да имају више но и кажеваше. Све причаше кад дође:

„Како му отац има медаљу од Грахова; а зет му је од оних 25 те се даваху на чету добио први без испита, а како је због поштења изабран од општине за главног кмета и за татора црквеног. Он је — вељаше главни кмет и прокарадур Светој Госпођи.“

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

CHANSON DE ROLANDE.

Император Карло Велики и његови барони.

С француског проф.: *Лазар Т. Перовић.*

Ко је имао прилику, да чита назначену тему, без сваке сумње морао се на више мјеста довијати, да како-год сам створи тачнији појам о личности Карла и његових барона, јер је chanson пуна празнина, те је морао прибјегавати разним досјеткама и предпоставкама. Да бих колико-толико задовољио својег читаоца, ја себи дајем слободу изнијети своје рефлексије.

Карло је тип краља оног стародавног славног доба, које обухвата собом IX—IX вијек, а историја то назива обично период средњих вјекова. Угледнији људи извјесне земље у овом добу држаху за особиту дужност борбу на смрт и живот, за одбрану хришћанства од невјерних Сарадина, како их обично chanson назива. Међу првима с таквом завјетном жељом јавља нам се сам Карло. Чим се покори какав год град — ето вам њега, жури се, да заробљенике покрести. При заузећу Кордуна „не остаде ни једног невјерника, који не би приморан да бира двоје: смрт или крштење.“ (гл. VIII, ст. 103). Посланик сарадинског цара Марсиља приправио бјеше план како да превари Карла, да склопи неки уговор с његовим царем, па му обећаје, да ће пријећи у хришћанство. „На велики празник Св. Михаила мој ће господин, који вам је то обећао (разне дарове,) поћи с вама на ахенске воде и пристаће, да буде хришћанин.“ — „Само на тај начин он се може спасти“ — одговори му Карло (гл. X.) При оваквим случајевима Карло не пробира средства: огањ, вјешала и мач чешће се јављају, него сила убјеђења, наравно, ако су невјерници дрски и упорни. Да, то бјеше у добу грубих појмова, када огањ и мач бијаху најподеснија средства за ширење хришћанске религије. И у очима се божим јавља Карло ватреним поборником хришћанства. Није још ни отпочинуо од шпанског ратовања, а ето се већ у сну разговара с арханђелом Михаилом, који му предлаже нови подвиг: именован божјим му наређује, да скупи сву војску

и да похита у земљу „Vire“ — тамо га кличу у помоћ хришћани, који трпе муке свакојаке. (гл. CCCXXI).

Исте црте самопожртвовања *chanson* приписује и Карловим 12 паладина — витезова, који су на његову ријеч вазда спремни и у ватру и у воду. Ово нијесу ритери разбојници, угњетачи својих вазала хришћанских, каквима је богата доцнија епоха ритерства; ово су ритери старијег доба, оног истог IX и XI в, када нам се они јављају заиста врући борци за свету вјеру по сред фамилијарног живота, који бјеше окружен са свима удобностима и задовољствима, стојећи на висини морала и достојанства, па и пак до последње капље крви борити се у боју с мачем бијаше или завјетна животна цијељ. Овђе нам *chanson* излива богаство урођених црта карлових барона, по којима можемо цијенити њихове херојске врлине. По-гдје-кад те црте као нехотично показују сами барони. Сјетимо се на пр. ријечи архијепскопа Турпина: „чини ми се, да је онај Сарацин приличан јеретик; не би згорега било, да га убијем, јер никада не трпјех ни подлаца, нити подлости“ — примјећује он, кад бјеше угледао једног сарацинског великана (гл. CXLVII. И што бива? — Архијепскоп обара тог великана и сви французи заједно с баронима повикују; „вала је то удар! жестоко се архијепскоп креће у одбрану скиптра“ (т. ј. хришћанства) (гл. CLIV).

Исто нам тако *chanson* износи лијепа својства, којима се сликају оне високе задаће, које поставио бјеше себи Карло са својим баронима ради одбране хришћанства. Тако на пр. ми видимо у највећем савршенству искреност и ватрени занос њихов к својему дјелу, јер смрт предпостављају дужности и позиву. Ту се опажа дубоко религиозно осјећање. Истина, то је осјећање средњевјековно, које је кадро да прима у себи најувизишеније религиозне тежње заједно с најгрубљим, шта више и на поглед просвијећеног хришћанина, недозвољеним средствима; ади то их не обара, већ их напротив јача, да се ватреније одаду великој служби хришћанској, коју они у оном духу свестрано појимају. Карло не почиње никакво значајније дјело прије, него се обрати божанству за помоћ. Намјеран је послати поклицара у Сарагосу: рано рани, ето га на јутрњу и на летурђију, па тек после овога сазива бароне на савјет. Пред битком његово религиозно осјећање још више пламти. Опојен топлим молитвом, пада ничице на земљу, дирљивим ријечима и и силним изразима тражи помоћи од Бога против непријатеља хришћанства. (гл. CCLVI). То исто видимо и за вријеме пресуде над Ханелоном, када, не налазећи правде у суду његових

барона, он се пада у једнога Бога, па њега моли, да по свом правосуђу суди издајнику — Ханелону у тако званом суду Божјем. (гл. CCCVI).

Довољно ће бити односно самих барона да споменемо бесједу архијепскопа Турпина, коју им је изрекао, а заједно с њима и цијелој француској војсци, када у великом броју грнули бјеху Сарацени. Да би ојачао и подигао у њима војнички дух храбрости и самопрегоријевања, он се обраћа њиховом религиозном осјећању и тим потпуно достиже жељену цијељ. „Messieurs барони! ако ви умрете, сви ћете бити мученици — у рају су за вас приправна мјеста...“ Он им душе ослобођава од гријехова, благосиља их и сви барони и французи, одушевљени његовим говором и извршењем религиозног акта, живо гиликћу своје коње, плаховито јуре у бој. (гл. XCV.)

Као што је Карло са својим баронима дубоко религиозан, тако је исто и врући патриота. Сви су они занешени патриоте, воле драгу француску, на свашто су готови, тек да очувају блијесак и славу њихове јуначке земље. При сарацинском нападају Роланд одбија приједлог својег друга Оливија, да се свира у рог, да се тим Карло позива у помоћ. „То није пријатно Богу, да милу француску помрача слава“ (гл. XC, ст. 1062—64). На другом мјесту Роланд, позивајући све французе, да оставе кости своје за спас миле француске, узвикује: „удрите вашим сјајним мачевима, борите се смрћу и животом, да се не застиди од нас мила француска!“ (гл. CLXX, ст. 1925).

Што се тиче физичке силе и храбрости, то и Карло и његови барони достигли су је у највећој мјери, а то и јесу неопходна својства за сваког ритера. Али о самој личности Карла Chanson нам врло тамне појмове даје. Ту се тек примјећује, да је спољашњост његова величанствена: „бијела и густа брада, гипко тијело, витак стас; кога жели виђети, не нуждава се у објашњењу“ (гл. VIII, ст. 117—119). Али храброст његова врло нам је живо насликата. Први се он креће на непријатеља, па позива са собом и своје војнике, који у свему узимљу с њега примјер. „Како је храбар наш краљ!“ — у чуђењу повикују французи. (гл. CCLXIX) а непријатељима је доста тек појава његова, па да се разлегне њихов глас: „бјежите, другови, бјежите — ето га! краљ силни иде!...“ — повикују Сарацени, чувши звукове бојних труба француских (CLXXXVI.)

Chanson нам лијепо описује својства карлових барона, да се не може боље очекивати. Сви се они одликују особитом физичком силом, којом надмашују све французе, јер им се у кри-

тичкој минути сами обраћају за помоћ. Три су барона најгичнија: Роланд, његов друг Оливије и архијепископ Турпин. Одликују се они особитом силом, нарочито Роланд. На свом хитром коњу ето вам га најпрво, гдје јури на Сарацине и трупове њихове по путу котрља све један на други. Па и они мусулмански витезови, који се кићаху побједама над неким баронима, као ниједи стојаху пред овим див-јунаком и од страха, колико им ноге даваху, окрећаху у бјегство пред њим, на ошти срам и стид од својих војника. И то не бјеше никакво чудо, кад никакав панцир, никакав шлем не могаше здрав остати од његовог удара: И гвозђе, и челик и мјед, све се то ломјаше пред њим; замахне ли мачем — ето вам војник, обучен у оклопу, пресјечен од главе до самог седла, па ако 'ћете и даље, читаво седло, гдје-кад и рбат коњски. Његово се челично копље сломило. Лаћа се мача „Журандаља“ и читаве масе Сарацина пред собом ћера. С Роландом је и Оливије. Њему је одавно копље сломљено, али му је један комад у руци, којим исто мрви гвоздене панцире и љуте ране задаје. Ни један непријатељ не смије му се одупријети. Да, Марганис се усудио, али не стиска му петља присице, него подло, тајно, као убица залази с леђа, забата му копље у леђа тако, да му други крај на другу страну, на прси, изби и он је смртно рањен. Снага му је малаксала, већ му је одзвонио посљедњи час. И он то зна, али му се тешко животом растати. Марганис га дражи, вријеђа ријечима и тим га у највећу јарост доводи. Снага му моментало придолази и, не гледајући на смртну рану, лаћа се својег Готеклера, удара Марганиса по његовом драгим каменима окићеном шлему, сву му главу до зубова расијеца. Јури даље у Сарацине, чудна јунаштва тамо чини. „Ко је видио како он млати Сарацине и котрља њихове љешине једну на другу, тај неће заборавити доброг ритера“ — примјећује *chanson*. (гл. CLXXIV, 1972). — Па и архијепископ Турпин не уступа му у јунаштву. Ово је прави средњевјековни тип, када у војничким покретима примаше и свјештенство важну улогу, а то се не примаше у гријех. И он се вере међу непријатеље и обара логане Сарацине на све стране. „Баш је то прави барон!“ у усхићењу повикују Французи.

Ради илустрације храбрости карлових барона довољно је преставити тек сцену трију француских витезова, који су сами из цијеле француске армије остали, да се боре са грдном множином сарацинском и ови посљедњи нигдје им се не смију примаћи; сцену, која је заиста пуна заносног трагизма, а јама-

чно и ништа мање комизма. Сарацини се тек из далека усуђују бацати своја копја, мачеве и стријеле. Убијају двојицу витезова, сâм самцит остаје Роланд, па и пак му се Сарацини не смију примаћи, већ продужују пређашњу операцију — бацају издалека копја, буздоване и пернате стријеле (ch. XXXVIII.)

Тим истим својством храброг ритера одликује се и подли Ханелон, као што се то види из његовог првог објашњења са сарацинским царем Марсиљем. Када се је Марсиљ, узбуђен ријечима Хенелоновим, а још више оним тоном, којим их је изговорио, од гњијева у лицу сав измијенио и већ се за копје дохватио, да Ханелона погуби, овај се ни мало не збуни, него мирно, хладнокрвно, као прави барон, узима своју шпагу, вади је из корица, па јој говори: „шпаго! ти си свијетла и прелијешна и, док те ја носим, у двору свог краља, цар француски неће рећи, да сам ја сâм у туђини умрљо, него пред моју смрт други ће својом крвљу платити“... (гл. XXXVII—VIII, ст. 445—467). Збаци са себе плашт од александријске свиле, у десној руци држаше шпагу за њену златну главицу и дуго дуго гледаше у очи вјерне смрти и тим се заиста показа чисто баронски. „То је прави Барон!“ — повикаше сами Сарацени.

Из наведених ритерских својстава Карлових барона, ми видимо, како је у њих ужасно развито самољубље, а општа жица тог самољубља — то је њихов страх, да, ма којим начином, не ослабе своје ритерско достојанство. У росенвалској клисури на пр. ријешено бјеше, да заостане Роланд, а Карло, предвиђајући рђаве посљедице, предлагаше му, да задржи код себе половину од све француске војске. Приједлог бјеше умјесан, али је овај увријеђен „Не, ја то нећу учињети. Нека ме Бог нагрди, ако ја застидим свој род. Мени је доста и 20.000 храбрих Француза.“ (гл. LXVII, ст. 787). Радији су Карлови барони и умријети јуначки на бојном пољу, него признати да су побијеђени, а тим потамњети своју ритерску славу. Архиепископ је већ прободен. Пао је с коња, опет се силом на њега баца и јури к Лоранду: „ја нијесам побијеђен! добри војник никада се жив не одаје.“ (гл. Ch XXXIII).

Најважнија жица, која веже Карла и његове бароне — то је чиста, горећа, узајамна љубав. Карло страсно љуби своје бароне, а они су једина тачка опоре његовог трона и ватрени помоћници у свим његовим војним предузетцима, ушљед чега је и завојевао толико славних држава.... С каквим болом, с каквим тужним срцем оплакује он своје бароне, кад их не види живе на бојном пољу, па како жалосно плаче за њима,

пошто је већ увјерен, да су оставили кости за спас домовине?! „Гдје су моји другови под небом? Ах! без свију сам остао! Гдје су моји родитељи? — ни једног нема.“ С објема рукама он чупа косу и пада у несвијест (ССХХХVII.)

Али и барони, силно и њежно љубећи један другога, сасвим су покорни своме заповједнику Карлу и због њега готови су на све, тек да се покажу достојни онако велике љубави, какву његује према њима њихов император. То нам најбоље свједочи сцена послје треће битке са Сараценима: Барон Оливије прободен је мачем и од губитка велике количине крви не познаје никог око себе; спазивши Роланда, помисли, да је непријатељ и нанесе му страшни ударац. А што ради овај? — Он га тек њежно, њежно пита: „Друже мој, да ли сте то при чистој свијести урадили?“ Оливије умире, а Роланд плаче као мало дијете, и пао би с коња у несвијест, да га златне мамузе не очуваше. За тим Барон Госје позива Роланда у помоћ, а овај, тек се разабрао, хита му у помоћ, кида са себе хаљине, па њима завија ране својега друга. Дирљив је и карактеран пошљедњи растанак Роландов и архијепископа Турпина, који су између свију барона остали здрави послје треће битке са Сараценима. Роланд жели, да заједно с архијепископом одаде дуг признања свим погинулим друговима, али га силе издају и пада у несвијест; Архијепископ је вас израћен, готово умире, па и као такав оће да донесе воде Роланду, пружа руку, узима суд и стио би да иде на росенваљски поток, али не може, пада и умире....

Показаћемо још нека мјеста, из којих избија особита љубав барона према Карлу. У најкритичкијој минути, пред саму смрт, не мори бароне мисао ни о фамилији, ни о другијем својијем пријатељима, као што је природно сваком ономе, који се с овога свијета раставља. Ми не видимо у *chanson*-у ни замисли о томе, да н. пр: Роланд, растајући се са животом, и помишља о својој вјереници, која га је тако страшно љубила, да је одма пала мртва, чим је чула за његову смрт. Само једна ствар обузела је пажњу Роландову, а то је страх, да не угуши славу своје „миле француске“, а уз то и да се покаже достојан оне љубави, коју према својима баронима његује император Карло; или н. пр: архијепископ Турпин, тај „un vrai baron,“ умирући, страшном је тугом уморен, али због чега? да ли за то, што он умире? — не, он о томе не мисли. „Ја више не ћу видјети великог императора!“ Ето каква мисао мори тог правога барона! —

Карло имађаше вазда обичај, да се савјетује са својим баронима, и, строго држећи се феудалних и ретерских обичаја оног времена, никад ништа не предузима без њиховог знања. Тако н. пр: он у договору с њима оће да осуди издајника Ханелона, и јавља се пред судом као прости тужиоц. „Господо барони, судите право мене и Ханелон! Он је био са мношвом на војску и погубио ми је 20,000 француза и мојег синовца, којег никад више нећу виђети и Оливија, храброга и врло учтивог барона; он их је продао за шаре.“ Барони врше суд не по жељи Карловој, али суд Божи уз пркос барона довршује ту ствар у корист Карлову. Сад је Карло на чудо, како да поступи: жао му је користити се својим правом; не зна, како да поступи с рођацима Ханелоновим, па се опет обраћа за савјет баронима, и моли их, да они то ријеше. Ови, дознавши, да Ханелон није издајник, него се само светио Роланду, Оливију и дружини, а ово се у она груба времена дозвољаваше сваком поштенем човјеку, одговорише: „Ми ћемо размислити и разабрати ту ствар!“ Оправдавају Ханелона, а раздражују самога Карла. Барони су гдје кад дрски и упорни према њему; тако н. пр: Роланд га кори, зашто се олако повјеравао сарацинским посланицима: „Ви сте шљедовали савјету оних француза, који су били тако глупи, те су се држали вашег мишљења!“ (гл. XIV, стр. 205—6). На ово Карло обори главу, па само што суче бркове и глади браду.

Император Карло и његови барони, имајући у задатку, да бране земљу и шире св. вјеру, налазе се под особитим Божијим покровитељством, и опће са становницима неба. Анђели често силазе с неба и разговарају се с императором; својом молитвом он врши чудеса, моли Бога, да се сунце заустави, и да му поможе, да истријеби невјерне Сарацене, а анђел, послан од Бога, извјешћава га, да му је молитва примјена, и наређује му, да свуда гони непријатеља; анђели му се јављају у сну и предсказују му, што ће се догодити, и најзад слијећу с неба к њему и к Роланду; а херуфими: св: Рафаил, св: Михаил и св: Гаврил односе му душу у рај.

Поред свију лијених црта, које крунвишу рад свију барона и самог императора, читалац *chanson*-а наићи ће на многа мјеста, која бацају прилично мрачну сјенку на њих. Ако су истините ханелонове ријечи, а у истинитост њихову ми немамо основе да се сумњамо, пошто их је он изрекао самом Карлу, који јамачно не би дозволио без узрока да се ико ружно одазива о његовом синовцу Роланду, Роланд, без наредбе Карлове,

узме варош Нобле, пререже све Сарацене, а да би сакрио свој нечовјечни поступак, нареди, те се сва окрвављена мјеста измажу тако, да се ништа не познаје; оваква црта никако не доликује правом, благородном ритеру. Још грђи примјер наћи ћемо код барона Ханелона. О њему *chanson* трактује отвореније, деталније описује његово издајство француске и самог Карла. Тамо се прича, како је сараценски цар Марсиљ, коме је Император Карло отео све градове и тврђаве, осим Сарагосе, оставши без силе и срестава да се даље бори, ријешио био, да се примири с Карлом, али не могаше погодити начин, како би то урадио. Један његов доглавник, Бланкандрин, предложи цару, да пошаље Карлу вјероломно посланство, дарове, обећање, шта више бајаги да ће прећи и у хришћанство, само ако га остави на миру. Бланкандрин то саопшти Карлу, који се с војском одмараше од тешких ратова. Карло учини савјет и ту се ријеши, да се отпрати у Сарагосу посланик. Али ко ће отићи? Барони предлагаху Императору своје услуге, али их Карло одбијаше; најпосље, на приједлог Роланда, избор паде на Ханелона; али овај не само што се не прима, него се не устручава изрећи прилично нескромних ријечи Роланду; но, као слуга императоров, мора да слуша, те се креће на пут, гдје сријеће сараценске посланике, који га нарочито и очекиваху, тек да што год измаме из њега. Овај, по својој наивности, не крије мржњу своју к Роланду и договара се са једним из њих, Бланкандрином, да убију Роланда, а овај му обећава богате дарове од својег краља. Ханелон се врће у Сарагосу, занешен својим скројеним планом, премда у почетку понаша се, као прави благородни ритер. Али на брзо буди се у њега страст за обећане дарове особито, да убије Роланда с његовим 12 барона, те да прода част и понос француске војске. На ово су га навела два мотива: жеђ за дарове и мржња к Роланду. Али зашто се оно наљути Ханелон на Роланда, кад онаква улога посланства, коју му овај предложи, сматраше се за част? Јамачно Ханелон није смио од страха да отиде међу Сарацине, због чега га је Роланд и прекорио. *chanson* о том не говори; ваљда је автор њен заборавио да напомене. Али ријечи његове: „ја могу поћи у Сарагосу, али је за мене већ све свршено; јер, ко тамо иде, већ се отуда не враће“ (гл. XXI-II).

Најјасније нам говоре, да је Ханелон страшљивица, таква страшљивица, да не умије то прикрити ни од својих барона. Роланд пак, као најхрабрији од свију паладина Карлових, не може се равнодушно однијети према таквом недостатку,

koji mu muti svu његову чисто рицерску и благородну натуру, те га зато и укорава за његову плашљивост. Може бити, да је он и прекорио Ханелона, али није никад тако публично, пред свима баронима. Са свим је наравно, да га је овај морао мрзјети и, може бити, желио му се осветити, а за то му се јавља најподеснији случај за вријеме посланства у Сарагосу. Примјетићемо, да нас ни мало не буну онако чисто ритерско понашање барона Ханелона у Сарагоси, јер се оно није много продужавало; а може бити да је и сам автор *chanson*-а, насликавши Ханелона у мрачној слици, сјетио се доцније, да је он из француске армије, те, ако му одузме све свијетле црте, бацио би мрачну сјенку и на сам француски народ, а то не иде у интерес автору *chanson*-а, *de Rolande*, јер он на сваком кораку тежи, да наслика тај народ најсветлијим бојама, и да сакрије од читаоца све његове недостатке. Како му драго, али читаоцу *chanson*-а само се собом намеће, да главни узрок издајства Ханелонова лежи прије свега у његовој мржњи к Роланду и баронима, а уз то још и страст нека да лаким путем дође до новаца. Ово су такви мотиви, да, ако их назовемо чисто ритерскијема, тада ћемо под ријечју ритер морати разумјети најподлије и најнепоштеније људе, а никако благородне ритере IX—XI вијека, којима је и посвећена *chanson de Rolande*.

Може бити, да је само Император Карло чист од свију погрешака. Није на жалост! Истина, он не жали живота за своју милу Француску, и у корист самог хришћанства, па шта више добија особиту милост неба, те прича с анђелима и чини чудеса; али се показује као нетачан извршилац наредаба Божијих. Не оће он, на пр. послушати анђела, који му се од стране Божје јавља у сну и наређује му, да скупи сву војску и иде у земљу „*Vire*“ да ослобођава угњижечене хришћане. Шта више он ропће на Бога: „Боже, зашто се мој живот толико терети!“ повикује он на такву наредбу; плаче и скубе своју сиједу браду. (гл. СССXXI)

Али ипак ово су слабе мане, које би могле потамњети оне заиста ритерске врлине Императора Карла и његових барона. Ето наш скромни поглед на пјесму о Роланду.

* * *

На умрлом пољу увенула трава,
Све је пусто, н'јемо, нигдје жива јава;
Крај планинског ланца кућице се сагле,
А над њима лебде праменови магле —
Кроз суморну јесен пролијећу дани,
Пуни туге, бола, кишом оплакани....
А на хладној земљи, неки умор спава,
Из леденог зрака свемир изчезава —
Небеска галама, са мутнога лица,
Проћерује с'криком јата злослутница! —
Па и моја душа нешто друго слуги,
Кроз маглени застор царства искушења:
Не познаје правац куд су први путеи,
Угажени ногом људског поколења.
Из прастарог доба зазира у тајну,
Почива на хумке погинулих људи,
И по кад кад пушти, коју сузу сјајну,
Кад у њину прошлост по даље заблуди...!
Кроз еоне древне, што у назад греде,
Домишља се сјадом изнемогле сјете:
Да цијелим током из прошлости с'једе,
Протекли су дани без циља и мете!
Заман душа чезне и гори у пламу
И над кривом стазом уморена стреми,
Не допјева лиру кроз јесењу таму —
Но јој звуци вјечно остадоше н'јеме!...

О н о г о ш т, 1. Јануара 1896 г.

Новица Ј. Николић.

МЕДУЗИНА ГЛАВА

ШАЉИВА ИГРА У 5 ЧИНОВА

ОД РИКАРДА КАСТЕЛВЕКИЈА

превео с шалијанског

Филип Ј. Ковачевић

ЛИЦА:

Леополд, велики војвода,
Франц од Најбурга, његов незаконити син.
Дутертре, осамдесетогодишњи слијепцац.
Барло, његов син.
Пасквал, банкијер.
Конте Тинфелд
Барон Блумфелд } пратиоци великога војводе.
Конте Танемберг }
Аренфелд, војни ађутант великога војводе
Магдалена, маркиза од Миранде.
Софија, жена Карлова.
Антонина Хуберт.
Паолина, дворкиња Софина.
Елеазар, касијер банкијера Пасквала.
Један придворник великога војводе.
Јаков, слуга Пасквалов.

Мјесто: у Паризу.

Вријеме: прва половина овога вијека.

(Свршетак петогa и пошљедњегa чина.)

ЧИН ПЕТИ.

Соба од примања у кући Душертировој.

Појава прва.

Софија шета немирно, послије Антонина.

Софија: И мој се муж не враћа још кући! Никаква одговора од Магдалене, никаква гласа! Аох мени! Колико трпим од ове тужне неизвјесности!

Антонина: (улази жалосно) Софија!

Софија: Ах, као да си од Бога послата, моја драга Антонино. Јеси ли видјела Магдалену? Не доносиш ли ми какву поруку од ње?

Анthonина: Не. Магдалена је била данас код мене око подна; говорила је сама само са мојијем стрицем предсједником, за тим ме је оставила и отишла да приступи великоме војводи.

Софија: Да моли за тебе...

Анthonина: Може бити; али залуду без икаква успјеха.

Софија: То не можеш знати.

Анthonина: Ах знам врло добро, драга моја пријатељице! Не видиш ли како сам узнемирена? Не видиш ли ми сузе на очима?

Софија: Одбити ће ваљда?

Анthonина: Још горе! Франц одлази.

Софија: Одлази?

Анthonина: Аох мене! одлази... а што ме највише у очајање баца, то је што ће отићи, а да не можемо једно другоме ни „с Богом“ рећи, ни руковати се! Ах, несретна ли сам! Нећу га више никад видјети!

Софија: Али кажи ми барем што се догодило?

Анthonина: Око подна, када ме Магдалена оставила, ја бјех пуна наде, толико ме њене ријечи бјеху увјериле. Чињаше ми се да сам већ његова жена, и срце ми од радости скакаше у грудима. У један сат послје подна сидем у башту. То је час кад Франц обично дође да ми назове добар дан озгор са зида, и да прими своју киту цвијећа. Одзвоне два, а Франца нема. Збуњена и узнемирена потрчим на прозор, кад шта видим? Франц са свога балкона, у путничкој одјећи, дава ми знакове очајања и показује неки биљет!

Софија: Па добро, па послје?

Анthonина: Треба да знаш, да он, кад хоће да ми нешто рече а не може сићи, замота какав новац у биљет, па на особити свој вјештачки начин спушти ми га у собу.

Софија: Ти ћеш дакле имати већ читаву збирку сваковрснијех новаца.

Анthonина: Да, да; али је то већ свршено. Данашњи његов биљет гласаше: „Мој поочим одбио је дозволу за наш брак; затворен сам у својој соби; за један сат крећем пут Германије. Моли се за мене, јер одлазим да умрем.“ Разумијеш ли, да умре? Да умре! Сада су четири сата и он је већ отпутовао, а може бити и умр'о! Аох!

Софија: Предвиђала сам, да Магдалена неће моћи успјети нити код великога војводе.

Анthonина: Мора да је велики тирјанин, тај велики војвода! Како наопако морају живјети његови поданици! Ох, да му се хоће барем добро побунити!

Софија: И као што Магдалена није могла учинити ништа за тебе, тако ће се бити исто залуду мучила и за нас.

Антонина: Је ли она што и теби била обећала?

Софија: Ах, само да знаш, Антонино! Тиче се мога живота. Јер ако би се морала догодити несрећа, које се бојим, ја не бих могла преживјети жалост и срамоту.

Антонина: О, сирото моја, жалим те; али се тјешу, ми ћемо умријети заједно.

Појава друга.

Карло и првашње.

Софија: Ах! ево мога мужа! (*шрчи му на сусрет.*) Дакле, Карло?

Карло: Оно је бездушни човјек, драга моја; одлука затвора већ је издата: то сам сада на суду дознао.

Софија: Ах, изгубљени смо!

Антонина: Шта је? Какве се несреће тиче?

Софија: Највеће, најстрашније од сваке друге. Мој муж био је лоповима нападнут, и до који час треба да иде у тамницу.

Антонина: Како? Како? Нападнут лоповима и мора у тамницу! то не разумијем.

Карло: Јест, госпођице! У данашњему друштву има лопова који су овлашћени не само грабити свој плијен некажњиво, него имају право и своје жртве да у тамницу затварају.

Антонина: О, али мислим да би их морао закон у одбрану узети: казаћу своме стрицу предсједнику.

Карло: Гдје је мој отац?

Софија: легао је; с јучерашњег призора још је нерасположен.

Карло: Па добро, он не смије ништа знати. Ако успита за мене, кажи му да сам отнутовао, кажи му да сам отишао у Лион код стрица да кушам, бих ли могао позајмити новаца... А ти, Софија, тјешу се! Уздај се у Провиђење... препоручујем ти моју дјечицу.

Софија: Ах! ти ми срце параш!

Антонина: Ма ми се чини да је управо нас узела судбина на нишан. Несрећа нас је све наједанпут снапла!

Карло: И вас, госпођице Антонино?

Антонина: Питајте своју жену! Он одлази, разумијете ли? Отишао је!

Карло: Ко?

Антонина: Франц, кога љубим: једно врло лијепо момче,

толико добро колико лијепо. Али нека, сви добри су несретни.

Карло: О сретна ви, госпођице, кад немате другијех мука, него оне од љубави!

Анthonина: О, зар се вама то мала ствар чини?

Софија: Па још мислити, да онај окорели бездушник полаже право на вашу руку!

Анthonина: Ко?

Софија: Наш лонов, господин Пасквал.

Анthonина: Шта врага кажеш? Хтио ме узети господин Пасквал?

Појава трећа.

Магдалена и првашњи.

Магдалена: Хтио је, ма већ не може, јербо је умр'о.

Софија: Шта кажеш?

Магдалена: Кажем да је банкијер господин Пасквал умр'о има један сат и то од апоплексije. Умр'о загушен румом и гњевом. Нека се Бог смилује његовој души!

Софија: Ах, небо је праведно!

Карло: Ах, он ће бити оставио нашљедника, и....

Магдалена: Ево вам овај комад карте; читајте! (*даје му декрет*).

Карло: Шта видим! даје ми се одвлаке за три године, да исплатим своје мјенице!... спасење! живот!

Софија: И тај теби дугујемо, предруга пријатељице!

Магдалена: Да, и овога пута мој талисман учинио је обично чудо. Ах, ово је најљепша и најдража моја побједа! (*за себе уздишући*) И биће пошљедња!

Анthonина: Ти си њима донијела утјеху; али мени, твојој сиротој поћерци, твојој штићеници, ништа!

Магдалена: (*жалосна*) Теби, Анthonина!.. Ко зна!

Анthonина: О, *ко зна*, то је ријеч свакојака. Ти нећеш да ми кажеш, да је он отпутовао.

Магдалена: Ко?

Анthonина: Франц.

Магдалена: Не, није отпутовао, нити ће отпутовати.

Анthonина: Како, је ли истина? Магдалено...

Магдалена: Пријатељи моји, укажите ми ову љубав: дајте ми ову собу за један час на моје расположење. Чекам неку важну личност, којој сам казала да је ово моја кућа.

Карло: И нијесте се преварили, госпођо, јер у ствари и јест ваша.

Магдалена: Хвала, господиће Карло! Ах! чујем да су већ пристала нека кола; удаљите се молим вас: одмах ћу вас позвати!

Софија: Ема ти си много узбуђена, твој глас дрхти... Шта ти је, Магдалено?

Магдалена: (полако) Иди, последије ћу ти све казати! (улазе у побочну собу на десно).

појава Четврта.

Велики војвода и првашњи, затим Паолина.

Велики војвода: Ево ме, драга маркизо, тачно на састанак.

Магдалена: Свјетлости, толико почести зајиста ме чини охолом.

Велики војвода: Ево вам декрет помиловања вашег штићеника и један налог од хиљаде форинти, да би се могао повратити у крило своје породице.

Магдалена: Нека вас Бог благослови, кнеже, онако као што ће вас његова жена и дјеца благосивљати. А конте од Нибурга гдје је?

Велики војвода: Чека ме у колима.

Магдалена: Позовимо га да изиде горе.

Велики војвода: Како вас је воља.

Магдалена: Опростите ми, свјетлости, што сам се према вама послужила неком малом подвалом. Хтјела сам вас изненадити и представити вас за младожењу Антонине, која је у свој кући.

Велики војвода: Ах, она је у вашој кући?

Магдалена: Не, ово није моја кућа; ово је стан најдражих мојих пријатеља, господина Дутретра и његове жене, који ће бити сретни, да их представим вашој свјетлости.

Велики војвода: Све што ви учините, маркизо, добро је учињено; ја немам више друге воље него ону вашу.

Магдалена: Ја нећу моју моћ злоупотребити, можете бити увјерени, свјетлости.

Велики војвода: Ја сам испунио своја обећања, маркизо; сада ми кажите: хоћете ли испунити и ви ваша.

Магдалена: Сва.

Велики војвода: Опомињете ли их се?

Магдалена: Свијех.

Велики војвода: Хоћете ли доћи у Германију?

Магдалена: Хоћу.

Велики војвода: И остаћете тамо?

Магдалена: И остаћу тамо.

Велики војвода: Сада немам ништа друго да желим; расплагајте са мном.

Магдалена: (звез) Паолина!

Паолина: (улази) Госпођо!

Магдалена: Јавите ономе господину у колима, да га његова свјетлост овдје чека.

Паолина: (зачуђена) његова свјетлост!

Магдалена: Да... његова свјетлост... идите!

Паолина: Трчим (пође).

Магдалена: Сада, кнеже, нешто друго. Предсједник Хуборт, стриц и старатељ госпођице Антонине, лежи болестан у постељи. Он је повјерио мени и овластио ме за све што се тиче удадбе његове синовице, и моли вашу свјетлост, да му опростите што не може присуствовати свадби. Пошто га ја морам престављати, то вас молим да ми дозволите да сама говорим са младожењом прије преставке.

Велики војвода: Сасвијем право, изволите; само вас молим, немојте издати тајну, да је Франц мој син! Доћи ће вријеме да ћу му ја, да ћете му можда ви иста казати, али за сада...

Магдалена: Не бојте се, свјетлости, имајте повјерења у мене. Молим вас, дакле, да се часом удаљите у ону галерију. Тамо ћете наћи дивнијех слика, чиме ћете се лијепо забавити.

Велики војвода: Најљепшу слику, Маркизо, ја имам пред очима, и сви свјетски сликари не би је могли снимити.

Магдалена: Та слика ће, кнеже, у кратко вријеме изгубити своје боје. Изволите, свјетлости! Хоћу да вас начиним својим робом.

Велики војвода: Тај сам ја одавно, маркизо! (улази у галерију)

Магдалена: Ја сам увијек самој себи говорила: људи за које ја ништа не осјећам, заљубљују се у мене смртно; али онај, за којијем моје срце толико бије, неће осјетити никакви утисак од мога погледа. Слободно, дакле; нек се савлада и ова пошљедња слабост!.. Да видимо!.. Овај покушај ријешити ће моју судбину. (показује се веселом)

Појава пета.

Франц и првашња.

Франц: Не варам се, ви сте госпођа, коју сам видио код великога војводе, и којој дугујем своју срећу!

Магдалена: Тако је, господине конте, ми смо се опет састали да се видимо.

Франц: Гдје је његова свјетлост?

Магдалена: Тамо је у галерији, разгледа неке слике.

Франц: Јесам ли ја, дакле, у вашој кући?

Магдалена: Ви сте у кући вашијех пријатеља, који ће бити свједоци при вашем вјенчању са госпођицом Антонином.

Франц: Шта чујем! Антонина је дакле овдје!

Магдалена: Јест, господине конте, и за који час видјећете је; али прије тога треба да вам нешто речем.

Франц: Слушаћу вас, госпођо.

Магдалена: Љубите ли ви много Антонину?

Франц: Више него самога себе!

Магдалена: (*устивљајући уздах*) И обећајете да ћете је усрећити толико, колико она заслужује.

Франц: Сваку срећу, која од мене буде зависила, прибавићу јој.

Магдалена: Кажите ми: је ли ово ваша прва љубав?

Франц: Прва и пошљедња!

Магдалена: Јесте ли ви сигурни до вас с временом неће занијети драж какве друге жене и учинити вас невјернијем?

Франц: То се неће никада догодити, кунем вам се.

Магдалена: Ви много рачунате на себе, господине конте.

Франц: Осјећам колико ја љубим и познајем самога себе.

Магдалена: Немојте се чудити, што вам задавам толика питања. Треба да знате, да сам некад била мјесто мајке девојци, која ће бити ваша, и да је она васпитана у истој заводу, у коме сам и ја била. Ја сам је љубила у љубим свијем срцем и душом својом, а будући да је она сирота, сматрам себи за дужност, да наставим улогу покровитељке према њој, особито сада у овоме најсвечанијему тренутку њена живота.

Франц: И ја вам, госпођо, благодарим од стране моје и њене. Ако ви љубите Антонину као кћер, љубите и мене као сина, ма да не знам бих ли вам тај могао бити, пошто нијесам био сретан да вас још у лицу видим.

Магдалена: (*за себе*) Добро је; ова је страна затворена сада пређимо на другу. (*гласно*) Господине конте, немојте се зачудити што ћу вас сада запитати. Жена сам и зато љубопитљива. Нијесте ли се ви тукли у Бадену на двобоју има већ осам мјесеци?

Франц: Јесам, госпођо; зли како ви знате?

Магдалена: То мало мари како, пошто видите да знам. Било је то једног мајског јутра, у вароши Клаусербруну, у једној шумици близу манастира.

Франц: Управо близу манастира иنگлешкијех думна.

Магдалена: А ваш противник бијаше...

Франц: Генерал барон Пелесдорф.

Магдалена: Неки жилави и сурови див?

Франц: Човјек јунак и поштењак.

Магдалена: А повод вашему двобоју бих ли могла знати, господине конте?

Франц: Казаћу вам, ма да мрзим. Не знам, је ли кад долазило до вашијех уши име неке американске госпође, маркизе од Миранде?

Магдалена: (понављајући) Маркизе од Миранде? јест, господине... чула сам гдје се говори о њој; али шта она улази у томе?

Франц: Та је жена била тада у Бадену, и бјеше свакоме мозак попила. Ја је не бјех никада видио, али из описивања и казивања великога војводе, и као што народ причаше, бјех о њој саставио најжалоснији појам.

Магдалена: Зајста? А шта говораху о њој?

Франц: Да је то нека ташта и лукава вјештица, која онсјениваше људе, да се користи својом дражи. Ја је презирах.

Магдалена: А нијесте је познавали! Је ли то право, господине конте?

Франц: Исповиједам своју погрешку, није. Једне вечери, налазећи се у једноме многобројном друштву, заподједе се ријеч о тој госпођи. Ја више из слабости, него ли из душевне злобе, рекох о њој рђаво. Генерал Пелесдорф, из чисте витешке побуде, јербо је ни он не познаваше, узе исту у одбрану и рече ми да лажем. Отуда, госпођо, онај двобој. Ја сам био сретан, да останем добитником, али ипак, послѣ двобоја, тражио сам опроштење противнику.

Магдалена: А зашто сте му тражили опроштење?

Франц: Јер је он имао разлог, будући да сам кроз оно мало времена, што је протекло међу изазивом и двобојем, дознао од онијех, који познаваху маркизу од Миранде, да је то жена достојна поштовања, племенита и добродјетелка, а да је само јавни глас клевета.

Магдалена: Ах, јесте ли били, докле, увјерени?

Франц: Потпуно.

Магдалена: Зашто сте се онда тукли с онијем, који је исту бранио?

Франц: За ону рану части, која се зло разумије и која чини двобој неком смијешном нуждом.

Магдалена: Истина је. Сада ми реците: рана генерала Пелесдорфа, бјеше ли лака?

Франц: Ах, госпођо, не говорите о томе! Била је смртна, и несретник је издахнуо остављајући за собом једну упропашћену породицу, а мени вјечиту грижњу.

Магдалена: Умр'о (*покрива вео рукама и говори за себе сасвијем узбуђено*) Умр'о због мене! Једна породица упропашћена! Ја љубљех онога који ме је срамотио, а уживах у разбоју онога који ме је бранио!.. О, судбино! судбино! (*гласно прикуцавајући снагу*) Господине Конте, ви нијесте никада били толико љубопитљиви да сазнате узрок једног таквог жалосног и ако невиног епизода?

Франц: Дао бих не знам што да сам је могао познати, али маркиза од Миранде бјеше отпутовала пут Италије.

Магдалена: Бисте ли још били жељни видјети је?

Франц: Не могу одрећи.

Магдалена: Па лијепо, ево да вас задовољим: ја сам. (*бацу далеко свој вео*)

Франц: Ви?

Магдалена: Сада, части вам витешке и искрености, којом се одликујете, реците ми: каква чувства буди у вама мој поглед? Симпатију или одвратност? Поворите, говорите отворено!

Франц: (*збуњен*) Госпођо... CRNOJEVIĆ

Магдалена: Реците у име награде онога, што сам данас учинила!

Франц: Због вас, госпођо, ја сам убио једнога човјека... Сада промислите каква чувства можете у мени пробудити.

Магдалена: (*Стављајући руку на срце и гушећи своје велико узбуђење*) Доста толико, конте; сада немам вам ништа више казати. (*шрчи на другу страну кораком и покретом грчевитим*) Пријатељи, пријатељи моји! (*излазе сви*)

Појава шеста и пошљедња.

Сви.

Антонина: Франц!

Франц: Антонина! (*пошрче једно другоме и стисну се за руке*)

Магдалена: (*пометена*) Престављам вам његову свјетлост великога војводу Леополда. Он је благоизволио доћи лично да састави срећу Антонине и ону конта од Најбурга, свога посинка...

Софија и Карло: Свјетлости!

Магдалена: Кнеже, ја сам свршила своје; сада се тиче вас.

Велики војвода: Госпођице, извијештен од ње о вашијема врлинама, ја сам сретан што могу повјерити у ваше руке срећу свога штићеника.

Магдалена: А ја вас увјеравам, свјетлости, да је та срећа у добријема рукама.

Франц: (*Љубећи му руку*) Сада вас могу зајста звати мојим оцем.

Велики војвода (*прикривајући сузе*) Зови... зови... дјецо моја.

Магдалена: (*полако кнезу*) Јесте ли задовољни радошћу што сам вам прибавила?

Велики војвода: (*стискајући јој руку*) Ох, хвала!

Софија: Свјетлости, ова ријетка пријатељица била је наш андио хранитељ. Она је и нас сачувала од скрајне пропасти: она је нас све усрећила.

Магдалена: (*за себе*) Све... осим саме себе!

Велики војвода: Њој, дакле, њој самој припада част да здружи ваше деснице; молим вас, госпођо, учините то мјесто мене.

Магдалена: (*колебајући се и држећи*) Дођи дакле, Антонина... дођите... конте... (*саставља их*) Бог вас усрећео! (*одступи одмах, и позивљући Софију да јој се примакне, говори јој на по гласа*) Ах!.. држи ме... Софија!.. за љубав Божу!..

Софија: (*придржајући је, лагано*) Шта ти је?

Магдалена: Он је... то је онај човјек, кога сам љубила... (*показује на Франца и не достаје јој гласа*).

Софија: Ах!.. ћути!..

Велики војвода: Данас вјереници, а сјутра, госпођо, повешће-мо их на олтар.

Магдалена: Ви, кнеже... ја не... јер одмах крећем.

Велики војвода: Крећете? Камо?

Магдалена: У Баден. Ја идем пред вама... идем да вас чекам... у Клаусербруну... у манастиру... инглешкијех... думна.

Сви: Како?

Магдалена: Тако, пријатељи... ја се посвећујем своме звању, ја остављам свијет.. закопавам своје име... ти знаш, Софијо, да сам то увијек жељела.

Софија: Истина је.

Антонина: (*загљивши је*) Пријатељице!

Карло: Госпођо!

Велики војвода; (*полако*) Ма ви сте ми обећали!

Магдалена: (*полако*) Шта свјетлости? Да ћу остати увијек у Германији; па добро: ја ћу и остати. Кад вам узбуде потреба

од савјета једне праве пријатељице... дођите... у манастир... ја
ћу бити тамо! *(схисне му руку)*

Велики војвода: Али ја...

Магдалена: Остављам вас са вашом дјецом; будите сретни.
(гласно) Антонина! *(загрли је)* Софијо! *(загрли је)* Карло!.. госпо-
дине конте. *(схисне му руку и упути се живо)* С Богом! *(слика
и падиње завјесе).*

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

СТАРИНЕ И ВАКУФИ.

На два сахата од вароши Берана у Турској граници, у општини Калударској, а на мјесту званом Белије, налази се стара развалина од цркве и то најпростије грађевине. Истина, црква је с клаком грађена, али камен није ниједан тесан осим довратци, који се могу виђети, као што сам и ја сопственим очима видео о њиховој скупштини 18 октобра (на св. Луку) још прошле године; јер тога дана држи поменута општина завјетину и богомољу на истом мјесту, ће се и приличан број народа купи из оближњих општина. Овај дан цијелом је селу општа слава и завјетина, те дочекују госте као о крсном имену.

Дужина те црквине износи око осам метара, а ширина око четири метра, и, по прилици, олтар је био преграђен — зидом; јер на сред црквине стоји и данас узвишење од порушенога зида. Ова црква има много притежања својијех, да би се једно село могло населити у то њено имање.

Црквина се налази на десној страни ријеке Калударске за пола сахата од истог села, а по свој прилици и цијело село било је калуђерско, због чега се сада тако и зове. Са сјеверне стране, од исте црквине, налази се велика шума највише питома, као: јасен, јавор и т. д. и у тој шуми до скоро су се налазила стакла (боце) и гице од винове лозе, а клачнице (варнице) и дан дањи могу се наћи, што су ми причали сељани, који говоре, да би се креча доста нашло само да смију узимати.

Једино је за чудо, што се та имања не дају ником радити, о чему има много прича што сам дознао од мјештана и старинаца исте општине.

1. Један мјештанин по имену Лакић Анђић нашао је био једну руку нетљену (свету) и нешто гвожђа, па ставио у вече под своју главу и те се ноћи поболи, те му се очи обрете на затиљак. Затим скупили су се 12 свештеника, а ту се десио и владика призренски Хаџи Захарија и вас народ тога села, те су чињели велику богомољу, а кад су свршили, казао је владика, да свака каже: „Помози Боже нашему Лакићу;“ што су сви и изговорили, а за тим је казао: „реците сви три пут Амин,“ те је и то народ изговорио и тако је оздравио. Тај исти владика узео је ту руку од поменутог, а послѣје нашао је 12 товара имања на врх Калудре и понио собом. Још је то зачудо што се догодило тога дана: било је тога дана ведро, а за њим, (владиком) се подигне магла и свуд је одила за њим до на Мургаш — више Ругове; исти владика казао је, кад је видео ту маглу: „сва нафака оде из тог села,“ али сврх Мургаша опет се одвоио један прамен магле и вратио се натраг, на што је владика рекао: „Опет ће ово село имати напретка.“ Истога времена био је некакав Радоје самоук (из Пешаца) и казао је: да зна Калудра, шта се ноћас одијело из ње и у мајци дијете би се заплакало.“

2. Радисав Иванов, из истог села, извадио је у тој брањевини брезове карлице, па пошто је ставио у њих пријесно млијеко, испод стоке, обрело се све крв и стан му се запалио на самог Св. Петра.

3. Радоје Шогов с Лушца (близу Берана), посјекао је из те шуме саонице и оба су му се вола помамила, за тим је пошао по протука (врачара) и казали су му, да је узео нешто од вакава, а он је казао: „посјекао сам у ћелијама Калударским двије саонице; исти (протука) му каже: „носи оба двије, те стави на неку бару ће ће пролазити народ“ што је и учинио, али један му вџ липше, а један оздрави.

4. Павле Рмуш, који је и сада жив, из Шекулара, послјече чибук у тој шуми и на истом се мјесту разболи; му се натегну очи, да му испану; те је понио исти чибук и оставио ће га је посјекао и тек послје оздравио.

5. Недо Бојовић из Калудре почео је орати једну луку, коју сам сџм гледао и која је далеко од црквине за 15 минута, а на лијевој страни Калударске ријеке, и та се земља обрете сва у води, што више казују, да му је кукуруз остао омуњан на њиви; послје је та кућа сва пострадала, те је и дан дањи бије несрећа.

Назад неколико година питали су мјештани садањег владику из Старе Србије г. Мелетија за ову цркву и о свему што се збивало, на што им је он казао, да светкују и завјештају св. Луку, што данас чине и спремају се њему као за своју славу. Неко каже да је била црква св. Аранђела. — Ово пишем у колико сам могао дознати од старинаца и шиљем листу „Лучи“ да се публикује, не били специјалисти српске историје о овој црквини што извјесније обнародовали путем штампе, које једва би дочекао народ поменуте опћине, а тако и остали.

Шекулар, (Васојевичка нахија) 5. Децембра 1894 год.

Симо Р. Мијовић планинац, учитељ.

З А М Ј Е Н Е „Л У Ч Е“.

Примали смо у замјену прошле 1895 године шљедеће листове:

Dom i Sviet, Шумадински Весник, Crvena Hrvatska, Дневни Лист, Dubrovnik, Србобран, Slovenski Narod, Narodne Novine, Osveta, Школски Лист, Narodni List, Глас Македонски, Витез, Домашен Пријатељ, Сарајевски Лист, Мир, Podravec, Женски Свет, Нада, Видело, Наше Доба, Весник, Српски Сион, Глас Црногорца, Српска Застава, Споменак, Право, Македонија, Југословенски Стенограф и Гласник, Kveti, Стража, Вадршатељ, Бос-херц. Источ., Цариградски Гласник, Учитељ, Просвјета, Слобода Американска, Српски Глас, Наставник, Пловдив, Ратник, Голуб, Нови Васпитач, Босанска Вила, Чтенија, Bulletino, Домаћица, Српски Архив, Fischeto, La Luna, Slovanski Svet, Руски Архив, Руска Беседа, Школски Весник, Браник, Брка, Српство, Потпора, Свобода, Тежак, Ljubljanski Zvon, Христјанско Чтение, Церковни Весник, Душеполезное Чтеније, Социјал Демократ, Chicago, Дело, Nedjelja, Бранково Коло, Мале Новине, Страник, Subotičke Novine, Весник Српске Цркве, Napredak, Живаја Старина.